

FELEMELKEDÉS AZ ÖSZTÖNNYELVTŐL AZ EMBERI BESZÉDHEZ

ELSŐ KÖNYV: A NYELV ÖSZTÖNTÉNYEZŐJE

Hollós István

I. A HANGKÉPZÉS

Az eredet kérdésének biológiai irányzata
A nyelv kutatás biológiai irányzatának áttekintése

Darwin evolúciótana óta a történeti irányzat mellett a biológiai tört magának utat a természettudományokban. Ám bármilyen helyesnek és csábítóan tűnhetett is ez a tan a biológiai irányzat további alakulása szempontjából, zátonyra futott azon a gondolaton, amelyet a **darwini** tannal együtt vett át a modern nyelvtudomány. A kifejezőmozgásokra alapozott nyelvtudomány – ahogyan azt **Darwin** megfogalmazza – csak a fejlődésnek arra a pontjára teszi a nyelv kezdetét, ahol az ember **abba az állapotba jut, hogy már képes a beszédre**. A modern nyelvészek azonban úgy vélik, hogy ha a nyelv mozdulatszerű és hangzó kifejezőmozgásokból nő is ki, csupán másodlagos következménye korábbi, **nem szociális irányultságú**, tehát a nyelvtől lényegileg idegen, reaktív jelenségeknek. **Wundt** ezáltal – ahogyan az egyik nyelvész mondja – önkényes határt szab a pszichofizikai természet invariáns tulajdonságainak, amelyekből a nyelv is megérthető. Szerinte a „nyelv előtti” korban az ember nélkülözötte azokat a tulajdonságokat, amelyekből a nyelv létrejöhetett, és így áthidalhatatlan szakadék tátongott a biológiai, nyelv előtti és a nyelvi állapot között: a nyelv ugyanis **kizárólag** a közösség műve, nem születik együtt az egyénnel, az csak megszerzi ezt a képességet. Ez a gondolat pszichoanalitikai szempontból is érvényes. **Bally**¹ csak attól az időszaktól kezdve veszi tekintetbe a nyelvet, amikor „társadalmi eszközzé” válik.

Wundt elgondolásával a következő három ellenvetést állítjuk szembe.

1) Nehéz elképzelni a nyelvi közösségről, hogy az korábbi valóság lenne, mint maga a nyelv, vagy a kommunikáció bármiféle formája. Ha az egyén kizárólag a közösségtől

---

¹ Imago, XIX

tanult meg beszélni, akkor felvetődik a kérdés, kitől tanult beszélni a közösség. A kérdés megoldása helyett egyszerűen áthelyezték azt az egyénről a közösségre. A népközösséget megelőző időszaknak is kellett léteznie.

Az első kollektívum csak a legintimebb emberi létszükségletek elháríthatatlan, társadalmilag egyformán érvényesülő nyomására keletkezhetett. Ezek a szükségletek mindig is két fő területen jelentkeztek és jelentkeznek: először is az egymást szerető párok, másodsor az anya és a gyermek közötti kapcsolatban. A szeretet, az éhség, a szopás, az emésztés és a megnyilatkozások e sorsszerű összetartozásából és egymást megértési szükségletéből, valamint az ezekkel összefüggő reaktív mozgásokból és hangokból keletkeztek a motoros és hangzó érintkezési jelek. Az anya és a gyermek közötti kapcsolat az egymást szeretők szexuális kapcsolatánál is erőteljesebben vezetett a nyelv kifejléséhez. A szexuális szükséglet kiváltja az affektív érintkezést, amelynek önmagában véve egyetlen sajátossága van. Az anya és gyerek közötti kapcsolatban azonban az én-ösztön az elképzelhető leggazdagabb érintkezésre ösztökél az énszférában, ennél fogva a nyelv – amelyre később konvencionális rétegek rakódhatnak – közvetlen és vitális összefüggésben áll a gyermek és az anya között lejátszódó első, animális létszükségletekkel. **Sperber** ezzel ellentétes nézetet képviselt, de ő is már az ember beszédképes állapotából indult ki.²

2) **Wundt** a tudat pszichológiájával dolgozott. **Grundlagen** című művének második kötetében beszél az emberi tudat azon tulajdonságairól, amelyeket ugyanez a tudat a számunkra közvetlenül megfigyelhető szinteken nyújt. Ezért a nyelv már tudatos tulajdonságai **Wundtnál** nem köthetők egy tudattalan valóság semmiféle tulajdonságához. A nyelv ősforrásához azonban ugyanazon az úton lehet eljutni, mint minden egyéb közlési lehetőség forrásához, amilyen például a neurotikusok, vagy akár az egészséges emberek gesztusnyelve („Organsprache”) és minden reaktív testi megnyilvánulása, vagy maga az álom is. Mindezek alkalmasak közlések továbbítására, és ténylegesen továbbítanak is közléseket. (Mindenesetre az álom nyelve csak az álmodót szolgálja.) Ezek a közlési fajták azonban valamennyien a legszorosabb összefüggésben állnak a tudattalannal.

3) A mai nyelvtudósok uralkodó nézete szerint társadalmi tényező nélkül nem keletkezhetik nyelv. Ám biztonsággal lehet állítani, hogy nyelv vagy kommunikáció nélkül a társadalmi valóság képtelenség. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a kezdetet, amely az első létszükségletek megnyilvánulásával együtt tudattalan, reaktív kifejezőmozgásokban jelentkezik, és bizonyos deiktikus vagy célratörő mozzanatot tartalmaz, tehát olyasmit, ami alkalmas a nyelv kifejlődésére. Különösen is említésre méltó az a motorika, amely furcsa módon egyfajta „ugrást” jelent a láthatóból a hallhatóba, a hangok világába. Az a hang, amellyel fejtegetésünket kezdjük majd, s amely a frusztrációt okozó szopómozgással összefüggésben keletkezik, azáltal válik a csecsemő bizonyos állapotát jelző hangzó jellé és funkcionál majd a csecsemő felhívásaként, hogy az anya azonosul csecsemőjével.

---

² Über den Einfluss des sexuellen Momentes auf die Entstehung der Sprache. Imago, 1912

Már Herder utal a nyelvvel kapcsolatos biológiai eseményekre, mindazonáltal csupán egy képpel, amelyben a nyelv eredetét egy belső sürgetésre vezeti vissza, „hasonlóan ahhoz az ösztönzéshez, amely az embriót megszületésre készíteti az érettség pillanatában”.³ Legutóbb megjelent nagy művében pedig Kainz elismeri: „Még ha a nyelv nem velünk született teljesítményforma is, mint például a szopás, és a nyelvi érettség nem velünk született funkcióérettség is, hanem egy szuperfunkció, a nyelvet nem lehet megérteni a szopással és a többi elsődleges életfunkcióval fennálló összefüggése nélkül.” Bármilyen gyakran hangsúlyozták is az idők folyamán ezt a biológiai felfogást, amikor komolyra fordult volna a dolog, egyszerűen mellőzték az életfontosságú, mégis kárhoztatott elsődleges létszükségleteket, és folytonosan elsiklottak a „földi és földalatti tárgyak” mellett, ahogyan Hamann nevezte ezeket.

Következzék most tárgyunk irodalmának rövid áttekintése.

K. Hermann megfogalmazott bizonyos akklamatív „eredetmodelleket” a csecsemő hangjait illetően, és megszerkesztett egy primitív, prehisztorikus nyelvet, de ő sem keresi az igazán első, fizikai és pszichikai, nyelvet megelőző jelenségekhez vezető hidat.

Buschmann⁴ azt mondja, hogy annak a hangnak az első artikulációja, amellyel számos nép egybehangzóan vagy legalábbis hasonlóan megnevezi az apát vagy az anyát, a gagyogó gyermek ajkain lebegett. Ám nem keresi ennek a helyes megfigyelésnek a gyökerét, nevezetesen hogy miért lebeg a gyermek ajkain az egész Földön elterjedt MAMA szó.

Burgmann⁵ beszél bizonyos kezdeti beszédhangokról. „Folyamatot kifejező fogalmaknak” nevezi azokat, amelyek kézenfekvőek az ember hétköznapi szemlélete szempontjából, mint például az evés, elfogyasztás, adás, odanyújtás, menés, jövés, számolás, vevés, vezetés, mondás, beszélés, alvás, találkozás, látás, nézés, létezés, alakulás... Feltűnik, hogy a „kezdeti” beszédhangok között említi a legbonyolultabb fogalmakat (pl. a számolást), minthogy azok „folyamatot kifejező fogalmak”, viszont az evésen kívül még csak nem is utal a legfontosabb kezdeti, „folyamatot kifejező fogalmakra”, amilyenek például az üritések.

Geiger szerint⁶ a nyelv a száj egyik mozdulata: az ajkak összepréselése az eredeti nyelvalkotó mozdulat, s az így kiadott hang felehetően a MU volt. Ennek ellenére Geiger nem is gondol arra, hogy e mássalhangzó keletkezése összefügghet a szopással.

C. Täuber⁷ távoli utalást tesz témánkra, amikor azt mondja, hogy az M plusz valamilyen magánhangzó (MA, MI, MO, MU) eredetileg bizonyára folyékony táplálékot jelentett.

---

³ Über den Ursprung der Sprache

⁴ Über den Naturlaut, 1852

⁵ Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogerm. Sprache

⁶ Entwicklung der Sprache

⁷ Der Ursprung und Entwicklung der Sprache, 1897

Hasonlóképpen általánosságokban beszél Preyer is az elsődleges létszükségletek szerepéről: első életévében az ember testi állapotokat, érzéseket, fájdalmat, éhséget stb. fejez ki. Az exkréció szerepét egyáltalán nem említi.

Trombetti szerint⁸ az M hang a legkarakterisztikusabb számos olyan szóban, amely a száját jelenti és azt a funkciót, amelyet a száj ellát. A csekély eltérésekkel előforduló MAMA a legtöbb nép körében jelentős szó. Itt már közeledést tapasztalunk ahhoz a magyarázathoz, hogy egy-egy hangnak biológiailag megalapozott értelme van.

A pszichoanalitikus **Jones** úttörő szerepet játszott az indogermán MR gyök értelmezésének kísérletében. Itt azt említi meg, hogy a PA szopó mozdulatból keletkezik.

Gutzmann⁹ racionalizálja a folyamatot. „Természetes, hogy az első beszédhangok az első és második artikulációs rendszer szintjén jelennek meg: a nyelv hegye és az ajkak azok a részek, amelyeket a szopás már előkészített az artikuláció számára. Ezért hasonlít, vagy igen gyakran azonos szinte minden nyelvben az ‘apa’ és az ‘anya’.” Ez a gondolat megfelel **Buffon** *Loi du moindre effort*-jának¹⁰, amelyet **Maupertius** átvett a fonetikába. Ez az egyszerű, mechanisztikus felfogás azonban nem magyarázza meg, milyen pszichológiai mozzanatok alapján kötődik a szopáshoz a táplálék, az anyamell, az anya stb.

Számos kutató éppoly racionalista módon tekint az első hangjelenségekre, mint **Gutzmann**. **Delbrück** azt állítja, hogy a gyermeki gagyogásokat átvették a felnőttek nyelvébe, s ahhoz igazították őket. **Marbach** szerint (*Sprachvergleich und Urwörter*) minden gyermekszó ugyanazt jelenti, ami az infantilis helyzetben érzelmi hangsúlyt kap: a tápláló anyát, az anyamellet és a fekáliákat. **Marbach** szóba hozza ugyan mindazt, ami létfontosságú a kisgyermek életében, de nem hatol mélyebben a témába. Figyelemre méltó, hogy a fekáliákat megemlíti.

Jesperson¹¹ azt mondja ezekről az első hangokról: a gyermekek öntudatlanul használják őket, míg csak észre nem veszik, hogy e hangok hallatára a felnőttek odamennek hozzájuk, és kielégítik szükségleteiket. Ebben egyetérthetünk vele, de ő így folytatja: „Valamely határozott formának valamely határozott jelentéshez való hozzárendelését mindig a felnőtteknek kell tulajdonítanunk.” Ennek a felfogásnak, miszerint a felnőttek önkényesen adtak értelmet a hangoknak, anélkül hogy tekintettel lettek volna a hangok belső értelmével fennálló, mély összefüggésére, ellentmond az a tény, hogy amint látni fogjuk, bizonyos hangoknak – például az M-nek, a K-nak vagy az S-nek – az egész világon ugyanazt a sajátos jelentést adták. **Jesperson** azonban „nyelvészeti biológjáról” is beszél.

A csecsemők nyelvének kutatásában semmiféle haladást nem jelent az, amit **Preyer** a gyermeki sírásról mond¹², ez ugyanis reflektorikus jellegű, és egyenértékű a ma

---

⁸ *Elementi di Glottologia*, Bologna 19.. ? [a kéziratban így szerepel (a szerk.)]

⁹ *Perioden der Sprachentwicklung*

¹⁰ [A legkisebb erőfeszítés törvénye (a szerk.)]

¹¹ *Die Sprache und ihre Entwicklung*, Übers. 1925

¹² *Die Seele des Kindes*

született bárány bégetésével vagy a kiscsirkék csipogásával. „A hangok az első évben testi állapotokat, érzéseket, fájdalmat, éhséget fejeznek ki...” Igen, e testi állapotok és szükségletek sajátosságai megfelelnek a velük együttjáró hangok sajátosságának, és mindig jellemzők a hangokra és a szavakra egyaránt.

Vossler¹³ azokban a hangokban fedezi föl az eredetet, amelyeket az emberek valamilyen közös munka során közösen adtak ki. Ezekkel az ily módon megszokott hangokkal adták meg például a munka kezdetének jelét. Ez az állítás olyan társadalmi közösségekre vonatkozik, amelyek már az emberiség előrehaladottabb stádiumát tükrözik, semmint hogy a kezdeteket innen lehetne számítani. Ezenkívül a hangok keletkezésének alkalmi konvencionálisak, és nem biológiai megalapozottságúak, ahogyan elvárhatnánk.

Az újabb időkben W. B. Pillsbury és Cl. Maeder képviseli a legnyomatékosabban a biológiai gondolatot közös művükben¹⁴, amelyet biolingvisztikai tanulmányoknak neveznek. E könyvhöz nem jutottam hozzá, és csak Kainz szélesen megalapozott művéből ismerem, de – hasonlóan az eddigi biológiai kísérletekhez – még így is bizonyítékul szolgál arra, hogy a pszichológusok félénken, sőt olykor bizonyos szégyenkezéssel kezelik a biológiai jelenségeket, és kerülik a gyermeki élet legfontosabb, de általában kárhozott jelenségeinek megtárgyalását. Pillsbury és Maeder beszél olyan biológiai folyamatokról (pl. a rágásról vagy a nyelésről), valamint bizonyos képességekről is, amelyekkel kapcsolatosan bizonyos hangok megjelennek. Ezek között a „Life-Serving movements” között azonban furcsa módon olyanokat is felsorolnak, amelyek csak a későbbi években lehetségesek, például nehéz súlyok felemelése, viszont csak futólag méltatják figyelemre ama legfontosabb létszükségleteket és igényeket, amelyekkel a csecsemőknek a legtöbbet kell bajlódniuk, a szopással és az ürítéssel. Az utóbbi „ügylet” az „exkréció” szóval intézik el. Ezek az angol szerzők megtalálták a helyes utat, de nem mentek tovább rajta. Hasonló beállítottságú maga a könyv különben elfogulatlan kritikusa, Kainz is, aki a következő szakvakkal aposztrofálja ezt az olyannyira letompított biológiai művet: „Pillsbury és Maeder teljes durvasággal (kiemelés tőlem) fejezi ki ezt a gondolatot.” Az az idézet, amelyet Kainz durvának minősít, így hangzik: „A beszédhez használt összes szerv eredetileg közvetlenebb létszükségleti folyamatokkal (kiemelés tőlem) kapcsolatosan fejlődött ki... Azoknak a testrészeknek, amelyeket a legközvetlenebbül használunk a beszédben, nevezetesen az orr, a száj, a garat, a gége, a légcső és a tüdő..., eredeti funkciója a lélegzés, a rágás, a nyelés és az exkréció folyamatában nyilvánult meg, és csak egy későbbi lépcsőfokon alkalmaztuk őket kommunikációs célokra... Az artikulációs mozgások kívül esnek az eme alapvető biológiai folyamatokkal együttjáró mozgásokon.”

Alapvető fontosságú lépést tett meg *Die Entstehung der kindlichen Worte Papa und Mama* című művében¹⁵ Sabine Spielrein. Mégsem ismerte föl munkájának heurisztikus

---

¹³ Die Grenzen der Sprachsoziologie

¹⁴ The Psychology of Language, 1928

¹⁵ Imago, 1922

értékét, nemhogy továbbfejlesztette volna. Feltételezése szerint a sikertelen szopás következtében keletkezik olyan hang, a MÖ vagy PÖ, amely ennél fogva az anyától származó táplálék jelentéshordozójává válik. „A MÖ-MÖ hangban adva van a szopás aktusa. A csecsemő látszólagos kielégülésével egy olyan tényező is megjelenik..., amely bizonyára fölhívta a gyerek figyelmét a vágy és az ellenállás ellentétére. Ebben rejlik az éne-összpontosítás kezdete, szemben valami olyan dologgal, ami később külvilággá válik. A második mozzanat a szopás aktusában áll... Ez egyúttal felgöngyölíti az egyidejű énefejlődés kérdését... A felnőttek most ösztönösen segítségére sietnek a csöppségnek. A saját gyerekkorunk homályos időszakaiból származó tapasztalatoknak megfelelően (a felnőttek) a tápláló asszonyra vonatkoztatják a MÖ-MÖ hangokat, szeretetteljesen ismételtetik ezeket, s ezzel egyidejűleg az anyamell a vágyott itallal utat talál a szájacskába. Ily módon képződik meg a csecsemő fejecskéjében az az „eszme”, hogy egy látszólagos cselekvéssel, amilyen a MÖ-MÖ hangok kimondása, fel lehet idézni a „tényleges realitást.”

A számunkra fontos elem itt annak a feltárása, hogy az első értelmes hang, a MÖ biológiai eredetű. Spielrein e munkája megteremtette számomra az alapot a bio-lingvisztikus gondolat továbbgondolásához, ahhoz, hogy meg tudjam magyarázni további értelmes hangok biológiai keletkezését.

A csecsemő első érintkezése a külvilággal

Megszületése után a csecsemő rögtön számtalan mélyreható változást kénytelen elszenvedni. Környezete gondoskodik arról, hogy a lehető legnagyobb mértékig helyreállítsa számára a korábbi, zavartalan állapotot: megteremti számára az anyatest melegét, s korábbi tartózkodási helyének csendjét és nyugalmát éppúgy, mint annak sötétségét. Ez a gondoskodás azonban két tekintetben nem képes tökéletesen helyreállítani korábbi boldog állapotát: a csecsemőnek saját magának kell lélegeznie és táplálkoznia.

A születés után a csecsemő heves izommozgásokkal reagál a kellemetlen változásokra. Ezek a koordinálatlan mozgások kiterjednek egész testére, de különösen is az arc izmaira és a bucco-laringális [száj-gége]¹⁶ apparátusra, amit időnként heves kiabálás kísér. A csecsemő sír, ami az állatok körében ebben a formában ismeretlen jelenség. A rossz közérzetnek ebből a formájából a legfejlettebb állatokénál is nagyobb és fejlettebb lelki kifejezőkészségre és a szájapparátus tökéletesebb fejlettségére következtethetünk. Jesperson azt mondja: „... hiszen a csecsemők első hangjelensége, a tisztán affektív sírás is már a hangképzés magas fokát jelenti, amelytől a legmagasabbrendű főemlősök is messze távol állnak.”

Az első koordinálatlan mozgások, a csecsemő feltűnő törekvése, hogy kezét a szájába vegye, a száj kitévése s az ezzel együttjáró, alig rögzíthető hangok, a sírás, a csuklás

---

¹⁶ [Szögletes zárójelben a kéziratban nem szereplő, értelmező kiegészítések találhatók. (a ford.)]

– mindezek az emberré váló előember egykori motoros történéseinek lecsapódásaiként beszédes biopszichikai leletek, amelyek egyszer adatokat szolgáltatnak majd nekünk a beszéd előtti periódusról, s ezek alkotják majd az egyedi biológiai reakcióktól a későbbi társadalmi-pszichikai reakciókhoz vezető hidat. Remélhető, hogy a motoros és akusztikus jelenségek modern rögzítéstechnikájának segítségével az aktuális szöveg alapján közelebb kerül hozzánk az összöveg kifejezés-hieroglifája.

A nyelv eredetének kutatását az első perccel kell elkezdni, mert az ott feltűnő jelenségek a paleo- és a prehisztorikus jelenségek ismétlődéseinek számítanak. Mihelyt a kommunikációs mozdulat első nyomairól árulkodik a gyermek, és az aktus társadalmivá válik, az eredet aktusa lezárult, és megkezdődik a hisztorikus periódus.

Fontossága miatt nagyra kell becsülnünk ezt a pontot, és állandóan szem előtt kell tartanunk, hogy ekkor már hosszú fejlődési út van mögöttünk, amely azonban ismeretlen, ezért föl kell kutatnunk.

Már most szeretnék rámutatni arra, hogy a csecsemő sírása egy gyakorlatilag énnélküli pszichikai állapotban jelenik meg. A hangok meglehetősen különbözőek, magánhangzó jellegűek. Jóllehet egyes csecsemők mássalhangzószzerű gutturális és nyhangokat is hallatnak, sírásuk jellegzetessége általában az O-A magánhangzókból mutatkozik meg. Biztos, hogy a csecsemő sírásában nem hallható M vagy B hang.

Az első napokban egymásba mosódnak a motoros, geotikus és hangzó jelenségek, de aztán napról napra megkülönböztetettebbek, energikusabbak és céltudatosabbak lesznek. A nyelv kezdettől fogva az ajkak között helyezkedik el, az ujjak csak sokkal később. Egyes csecsemők magasabb magánhangzókkal sírnak, igen gyakran A-A-A-val, de I-I-vel is. Mind a bucco-laringális apparátus, mind a végtagok, főként a karok és a kezek nagy mozgékonyt mutatnak. A kiabálás és a kézmozgások alkotják azt a motorikát, amellyel az ember most és a jövőben is igyekszik önfenntartását szolgálni, s ez az az út, amelyen [haladva] az én kifejlődik. Később még részletesen visszatérünk erre.

A csecsemő mimikai és akusztikai gesztusai („Gestel”) ¹⁷ kérdőjelként merednek előttünk, és az emberiség, illetve az individuum első életmegnyilvánulásainak rövidített megisméltéseként értelmezhetők. Preyer¹⁸ úgy véli: „A gagyogás és az anyanyelv megtanulása közötti viszonyt az első év utolsó negyedében figyelhetjük meg a gyermek életében. A csecsemő ekkorra már apránként megisméltelte az emberiség őskori történelmének legnagyobb lépéseit...”

Egy lépést sem tehetünk tovább a nyelv fejlődésének kutatásában, ha nem vizsgáljuk meg az újszülött csecsemő énjét.

A csecsemőről azt képzeljük, hogy nincs gyakorlati értelemben vett énje. Mivel nem rendelkezik a test határainak érzésével, illetve elképzeléssel olyasmiről, ami e határokon

---

¹⁷ [A kéziratban szereplő „Gestel” alak két értelmezést tesz lehetővé, de a Geste, azaz gesztus többes száma azonban „Gesten”, a Gestell (hiszen ez az elütés valószínűsíthető lenne) – váz, állvány – jelentése viszont kevésbé illik a kontextusba (a szerk.).]

¹⁸ Die Seele des Kindes

kívül van, tehát valamiféle tárgyról, a csecsemő határok és középpont nélküli lény. Olyan homogén egységre gondolhatunk, amely határok nélküli összefüggésben áll a környezetével, amint ténylegesen ez az eset valósul meg az anyai testtel alkotott egységben.

Gerber¹⁹ a következőképpen írja le ezt az állapotot: „A lélek úgy mozog az élet első időszakában, mintha álomban létezne, még nincs középpontja, még nincs énje. Látzólag semmi mást nem tükröz, csak kozmikus, sziderikus és tellurikus befolyásokat. Érdekes dolog, hogy a szakemberek még a legutóbbi időkben sem folyamodtak a tudatalan, pszichikai magyarázathoz, hanem folyton valamiféle kozmikus, misztikus vagy éppen isteni magyarázathoz menekültek.”

H. Paul Hoffmann²⁰ beszámol egyik páciensének esetéről, aki azt állította: „Anyám és közöttem fennállt a szent kettősség.” Ez lenne a Hermann felfogása szerinti duális egység. Azt az állapotot, amely kongruens az itt tárgyalttal, a misztikusok Unio Mystica-nak nevezték.

Amikor az én jelenségéről beszélünk, akkor arra a gyakorlatilag megnyilvánuló lelki tényezőre gondolunk, amely belülről és kívülről egyaránt vesz föl ingereket, és ezekre mérlegelések bevonásával reagál. Csak erről a gyakorlatilag megítélt énről lehet szó, amikor az én kezdeti állapotáról beszélünk. Egy ebben az értelemben még kifejtetlen én, vagy az én magva *ab ovo* létezik. Mellesleg hangsúlyoznunk kell, hogy egy lelki énrre gondolunk, amelyet elválaszthatatlan a testi éntől. A lelki-ént a belső lelki benyomások mellett a testi én kívülről projektált képeinek emlékező-rendszerei alapozzák meg.

Kérdés, hol és milyen körülmények között kezd megmutatkozni a testi én határa. A válasz: ott, ahol a csecsemő testén külső változások mennek végbe. Az én azáltal differenciálódik, hogy a test határán megjelenik a tárgy. Freud szerint az énképződés kezdete nem következhet be korábban a tárgytalálás kezdeténél, a nácisztikus identifikáció koránál. Először a testen jön létre az alany és a tárgy közötti én-határ. Az régeb-bi („garas”) jóga szerint [valaha] létezett az összes ismeretek „Begilung”-ja. (Ezek az ismeretek) aztán alanná és tárggyá ágaztak ketté.

Még egyszer hangsúlyoznunk kell, hogy az énképződés kérdése rendkívül jelentős számunkra. A nyelv kutatása csak az én párhuzamos kutatásával együtt lehet sikeres. Az én a tárgyészlelés segítségével differenciálódik, az ember esetében azonban ez a tárgyat közvetítő szimbolikus jelek, a beszédhangok révén is történik. Az észlelési rendszer mellett az ember szó- és beszédrendszert is képez a maga tudatelőttésében („Vorbewußten”). Ez az emberré válás sajátos menete. Az ősnelv kutatása az emberi én kialakulásának katexisek mentén történő pszichológiai és biológiai kutatását is jelenti.

Mikor jelenik meg legkorábban a csecsemő testén – alakító módon és tárgymeg-találásra alkalmasan – a tárgy?

A méhen kívüli élet fő változásai a test három helyén mutatkoznak meg: a szájon, a végbélnyíláson és a húgyvezeték külső nyílásán, vagyis a tápanyagfelvétel, illetve az üríté-

---

¹⁹ ...., 1871, 142. o. [a kéziratban így szerepel]

²⁰ Projektion und Ichentwicklung, Zeitschr. für Psychoanalyse, 1935

sek három létfontosságú testnyílásán. Ezeken a helyeken játszódnak le az élőlény számára elsőként érzékelhető változások, miközben a testi én testidegen tárgyakkal, táplálékkal, ürülékkel stb. kerül érintkezésbe. Számos új szenzáció tűnik fel, amelyek kezdetől fogva döntőek, és alkalmasak a testi-én érzésének a külvilágtól történő elhatárolására. Különösen is fontossá válnak ezek a történések az énképződésre szempontjából, mivel igen erős élvezeteket, illetve kínokat („Unlust”) szállítanak az így kialakuló én számára.

Az első tudattalan tapasztalatokat, amelyek az énképződés és ezáltal az emberi beszéd kialakulásának gyakorlati magvát szolgáltatják, a legitimebb, létfontosságú szükségletekkel kapcsolatba kerülve szerezzük meg. Azt a három helyet, ahol ezek a szükségletek jelentkeznek, a pszichoanalízis pregenitális erogén zónaként ismeri. Jegyezzük meg, hogy a legkorábbi időszakban az én és a szexualitás a maga fejlettségében még nem válik szét. Az énképződés vagy az énekedet legkorábbi előtörténetét még a szexualitás kezdetével közös történésnek lehet tekinteni. Tudattalanjában a csecsemő szert tesz annak a tárgyi világnak az őstudására, amely az ő erogén zónáival, az elemi szükségletekkel áll vonatkozásban, és az élvezet, illetve a kín világos jegyeit hordozza. Ezek az én- és a tárgyképződés szilárd oszlopai a tudattalan mélyében. Innen nyerik rangjukat a tárgyak aszerint, hogy orális, anális vagy uretrális minőséget tartalmaznak-e. Ezeken a szilárd oszlopokon áll az én, és az e szükségletek feletti uralomra neveléssel alkalmassá válik arra, hogy az élet más szükségégei feletti uralmat is megszerezze. Ezeket az énalapokat a legsúlyosabb én-megbetegedések sem képesek megingatni. Csak a legmélyebb regresszióban szakad meg a kapcsolat ezzel az így megszerzett énnel, és megy veszendőbe az én uralma az táplálékszükséglet és az ürtés felett. A pszichiáter ezekből a tünetekből is felismeri a megbetegedés végső komolyságát. A legkorábbi időszakban megszerzett énnel ez az állandósága megmutatkozik a nyelvben is, nevezetesen abban, hogy pszichikai regresszió, súlyos pszichózis Psychosis P[alytica esetén újból és újból visszatérnek a gyermekszobának az első testi tevékenységekkel kapcsolatos szavai.²¹

* * *

Ha a nyelv eredetét akarjuk követni, akkor kénytelenek vagyunk az én fejlődéstörténetéhez igazodni, az én kialakulását figyelve pedig rögtön a pregenitális valóság történéseibe botlunk; ezt számos szerző hangsúlyozta és bizonyította.

Federn²² úgy vélte, „az ént nárcisztikus mechanizmus jellemzi, amely az erogén zónákon különféleképpen, análishan, orálisan vagy uretrálisan lép tárgykapcsolatba”.

Schilder²³ az erogén zónák közvetítésével megszerzett korai, infantilis tapasztalatok alapvető fontosságát hangsúlyozza: „A testiség tudata... ismételten a taktilis,

---

²¹ Ezek a Schiller megnevezése szerint „szemérmetlen” szavak sok mindent tartalmaznak az eredeti, kárhoztatott elemekből, és igen hasznosak lehetnek a nyelvészet számára.

²² Narzismus im Ichgefüge, Zeitschr. für Psychoanalyse, 1927

²³ Das Körperbild

kinesztikus, optikai és auditív nyersanyagokra épül... Az erogén zónák különleges szerepet játszanak.”

Stärke²⁴ a paranoid megbetegedések analizéséhez kapcsolódva azt mondja, „hármás kép szolgáltatja az alapot ahhoz, hogy libidómennyiségek toljódnak el a tárgyerotikától a nárcizmus felé, vagy fordítva... A csereerotikus triász [wechseleerotischer Trias], az orális, az anális és az uretrális alkotja a hidat ahhoz, hogy az ősből megképződjék a külvilág.”

...²⁵ alapvető gondolat, hogy ez szolgáltatja a libidókvantumokat a nyelvalkotáshoz, és sajátos, orális, anális és uretrális hangcsoport-triászt képez. Ha ugyanis a három szükségletet az összes biológiai történéssel összefüggésben szemléljük, akkor az egyes zónáknak megfelelő hangjelenségeket fogunk észrevenni, és az is kiderül majd, hogy a három fő artikulációs hely, a labiális, a dentális és a gutturális, szigorú és intim összefüggésben áll a három pregenitális zónával.

Figyelemre méltó, hogy a hangtan régi művelői, a héberek, később pedig a keresztény misztikusok, Kanne, Hamann és mások, valóban a mássalhangzók ilyen értelemben vett trinitásáról beszéltek mint a hangtan alapelvéről, mintha csak megsejtették volna a hangok eredetének helyei és a mélyebb, hármás ösztönfunkciók közötti összefüggést.

Ennek értelmében a hangok pregenitális hármassága szolgáltatja a beszédhangok képzésének kezdetét. De éppen úgy, ahogyan a szexualitás és az én fejlődésében továbbfejlődés zajlik a pregenitális állapotból a genitális érettség felé, a hangok fejlődésében is van felemelkedés azokhoz a hangokhoz, amelyek később jelennek meg, és amelyeket joggal nevezünk genitális-lingvális hangoknak. Sőt, elővételezhetjük a később bizonyítandó konklúziót, nevezetesen azt, hogy maga a szóképzés is tulajdonképpen annak révén valósul meg, hogy a pregenitalitás genitalitássá „érik”, s a szó éppen úgy a pregenitális hangok szintézise, mint ahogy az érett szexualitás is a pregenitális ösztönelemek szintézise.

Bizonyára a szavak állandó és gyakran kataklizmaszerű megrázkódtatások következtében létrejött átalakulása rendítette meg és tette felismerhetetlenné²⁶ azokat a jeleket, amelyekből ezeket a viszonyokat ... minden további nélkül fel lehetne ismerni. De nem szabad lemondanunk a bizonyítás lehetőségéről, különösen ha arra gondolunk, hogy ezek a viszonyok hasonlatosak azokhoz, amelyeket az álmokban fedeztek fel. Itt is található olyan szavak, amelyek minden további nélkül világosan tanúsítják ezeket az ösztönviszonyokat, nevezetesen az emberiség első, infantilis szavai, amelyek az első vágyaknak, a táplálék (MAMA) és az ürítés (KAKA) vágyának felelnek meg. A későbbi, vagyis a genitális foknak megfelelő szavak már a szexuális elfojtásból erednek²⁷, és

---

²⁴ Die Rolle der analen und uretralen Qualitäten im Verfolgungswahn, Zeitschr. für Psychoanalyse, 1935

²⁵ [A kéziratban ...-tal kezdődik a bekezdés. (a szerk.)]

²⁶ [A kéziratban „unbenntlich” szerepel, valószínűleg unkenntlich alak elütéséről van szó.]

²⁷ [„...unerstehen schon [aus] der sexuellen Verdrängung...” az unerstehen alak elírása lehet (a szerk.)]

mindenféle jelentésbeli és fonetikai átalakulást mutatnak, tehát eltolódást, sűrítést, elyziumokat²⁸, ellentétbe fordulást stb. Csak ilyen feltételek mellett találhatjuk meg a szó eredetéhez vezető egyetlen utat, és végezhetjük el a szavak átalakulásával kapcsolatos munkát az álomfejtés szellemében. Ez a szófejtés az álomfejtéshez hasonló eljárás lenne. A nyelvészet azonban ... az etimológia elvének foglya, másfelől a szóanalízis még igencsak gyerekcipőben jár. Nem kevésbé az az új elv, hogy az elfojtást mint minden nyelvi változás alaptényét tekintsük új útnak a misztikus képződmény, a szó megfejtésére.

A) A beszédhangképzés pregenitális szakasza

a) A beszédhangok labiális-orális forrása

A labiális hangcsoport: M, P, B, F, V

A csecsemő első létszükséglete az éhségben mutatkozik meg. A lelki apparátus nyugalmi állapotát egy belülről jövő kínérzés zavarja meg, mire a pszichikai apparátus igyekszik ismét helyreállítani az inger nélküli állapotot. Amint már említettük, ez először reflektorikus úton történik, azáltal hogy a csecsemő minden tagjának koordinálatlan mozgásával iparkodik levezetni az éhséginger kínját. Freud²⁹ azt mondja erről, hogy a gyermek „először érzékszerveinek centrifugális felizgatásával állíttatja helyre vágyait”. A koordinálatlan mozgások közé tartoznak – a végtagokkal való rúgkapáláson kívül – az arc és a hangképző szervek mozgásai is. Az anya meg fogja szoptatni a gyermeket, ami megnyugtatja. Az éhség, a nyugtalanság, a sírás, majd a kielégülés többször ismétlődik. Fokozatosan létrejön a kielégülés-élmény emlékezési nyomvonala.

Anélkül, hogy hosszadalmasan tárgyalnánk az emlékezés kérdését, néhány dolgot elkerülhetetlenül el kell mondanunk róla. Megfogalmazhatjuk azt a feltételezést, hogy a pszichikai apparátus minden zavara bizonyára nyomot hagy, még ha egy teljes „restitutio in integrum”-ban nem hihetünk is. Ferenczi megfogalmazza a traumák, emlékenyomok...³⁰ hegeit, amelyek tovább hatnak. Az emlékezet nem új szerzemény, hanem az élő organizmusok ismert tulajdonsága. Ismerjük az öröklött tulajdonságok emlékeinek nyomait, amikor például feltételezzük, hogy az Ödipusz-komplexus ösztönjében (Es) egy filogenetikus szerzeménnyel mint a felettes én magjával van dolgunk. Azzal, hogy az aktuálisan fellépő benyomásokról emlékezetnyomokat feltételezünk, nem mondunk semmi újat az élő szubsztanciáról.

---

²⁸ [hangkivetés (a szerk.)]

²⁹ Formulierungen über die zwei Prinzipien, Jahrbuch 1912, 2. o.

³⁰ [A kéziratban Erinnerungssp..., későbbiekben szerepel az Erinnerungsspur alak, valószínűleg itt is erről van szó. (a szerk.)]

A kielégülés-élmény emlékképe – a melegség, az édesség, a folyadék és az ajkak között lévő mellbimbó tapintási és ízlelési érzeteivel – döntő jelentőségre tesz szert az én, és később a beszédhangok fejlődéstörténetében. Az újabb éhségérzethez ugyanis most a kielégülés-élmény emlékképe társul majd, ennél fogva azonban a csecsemő az éhségérzet jelentkezésekor a kielégülést nyújtó emlékkép felé fog fordulni.

Mit jelent az iménti mondatban az „odafordulni”? Az én és a tárgy itt jut először eraktikus jelentőséghez. Az „én” gyakorlatilag a tárgy felé irányulást jelent. Ami korábban létezett, az irány nélküli volt. Az én az éhségérzet megjelenésekor most a reflexszerű, koordinálatlan mozgás helyett elkezd egy új lelki lépést tenni: a képi tárgy, az emlékezetnyom felé fordul, és libidinózan megszállja azt. Ezáltal új elem keletkezik az énben: libidó-kibocsátás valamilyen irányban. Ez azonban nem más, mint amit az introspekció nyelvén **vágnak** nevezünk. Az én első jelenléte a vágy, amelyben már szemben áll egymással és kiegészíti egymást egy én és egy tárgy. Ezzel kezdődik meg az individuum nagy műve, a vágyteljesítő élet, s ennek révén az az élet is, amelyet a kifejezőmozgások révén szociálisnak lehet nevezni.

De itt nem ér véget a dolog. A vágyott tárgy emlékképének libidinózus megszállását másrésztől nem kíséri a jóllakottság érzésének vágyott megvalósulása. Sőt, a csecsemő éhsége fokozódik, ha ténylegesen nem szoptatják meg. A pszichikai apparátus most az éhségérzet fokozódásával egyszerűen fokozni fogja az emlékkép megszállását, és ez az eredeti érzéki benyomás erősségéig, az észlelési identitásig terjedően sikerülhet. Jó okunk van feltételezni, hogy a korai infantilis stádiumban a psziché a hallucinációig menően szállhatja meg az emlékeket. Ez tulajdonképpen vágyteljesülésünk archaikus formája. Erre utal az a körülmény is, hogy ha az ember hasonló, a külvilágtól elzárt állapotba kerül, például alszik, és így az én a korai infantilis lépcsőfokra regrediál, akkor szintúgy hallucinációkkal, álmokkal valósítja meg vágyait. Éppen így törekedhet énjének regressziója esetén egy elmebeteg éber állapotban is arra, hogy érzékcsalódások segítségével valósítsa meg a valóság által megtagadott vágyait. A hallucináció nem a psziché abnormalis, új szerzeménye.

De a vágyteljesítésnek ez a módja sem hozza meg a tényleges kielégülést, míg az anya segítségére nem siet a csecsemőnek. Így az anyai gondoskodás folytán a csecsemő hosszú időn át egy hallucinációs hatalom érzésében fog élni, hiszen hallucinációs elképzeléseit tényleges siker koronázza. Az énfejlődésnek ezt a korszakát **Ferenczi** a hallucinációs mindenhatóság korszakának nevezte, és hozzátette: az általunk látott út azt mutatja, hogy a pszichikai apparátus egy hallucinációs reakcióközpontból ontogenetikusan a gondolkodás szervévé fejlődik.³¹

A csecsemő csak igen bizonytalanul járja a tényleges vágyteljesítés útját. Az én még nem differenciálódott teljesen az ösztön-éntől („Es”), ennél fogva erősen autoerotikus. További differenciálódás után igen erősen megszállja a nárcisztikus libidó. „Ezen a korai fejlődési fokon, mondja **Freud**, a libidinózus ösztönök nem különböztethetők meg az

---

³¹ Bausteine, I, 176; 10/56

én-ösztönöktől: mindkettő nárcisztikus tendenciákat szolgál.” Ismeretes, hogy a csecsemő nemcsak szükségből, hanem élvezetből, libidinózusan is műveli a szopást. Az én a fejlődés során csak fáradtságosan hagyja el a kielégülés korábbi, kényelmesebb módját, a hallucinációt, és később is regrediálhat a bejárt útról.

A nárcisztikus állapotban időzés stádiuma olyan mozzanat, amelyben a beszédhang- és a szóképzés fontos szerepet játszik. Ha az én még nem képes megszállni a tárgyat, a táplálékot, akkor a hallucinációs megszállás idején azzal is azonosulni fog, és az azonosulás különösen mindenkori környezetével fogja egyenlővé tenni. Ennek az azonosulásnak a kifejeződése a gyermekeknél később erősen fellépő utánzás is. Az azonosulás és az utánzás fontos tényező az első beszédhangok létrejöttében csakúgy, mint később a beszéd megtanulásának munkájában.

De túlságosan előreugrottunk. Előbb még a hallucinációs fázis fontos mozzanatait kell leírnunk.

Amint már említettük, a csecsemő hallucinációs módon meg fogja szállni az emléképet, és úgy képzeljük, hogy érezni fogja az anyamellet ajkai között, és a látszólagos szopási lehetőségnek megfelelően frusztrációs szopómozgásokat is végez majd. A szopómozgás, amint mondtuk, orális élvezetből is történik. A csecsemő libidinózus meléknyereséghez menekül, s egy ideig azzal az élvezettel vigasztaló dik, amely a hasznos és az éhséget csillapító élvezet helyett kínálkozik számára. Az ujjszopás olykor igen sokáig megmaradhat a gyermekévek során.

A gyermek bizonyos gyakorlatra fog szert tenni a szopás illuzórikus kielégítésében, és haladás mutatkozik majd a szájszerv és annak funkcióinak fejlődésében is. A filogenetikus fejlődést máshol tárgyaljuk. Meg lehet figyelni, hogy a gyerek intenzívebben szorítja össze ajkait és gyorsabban nyitja szét őket. Létrejön a szopni akarás energikus gesztusa és a szopni nem tudás kínjának kifejeződése. Ezek a látható gesztusok. Most azonban a sikertelen szopásból fakadó elégedetlenség mozdulatával és az üres ajkak türelmetlen tátogásával egyidejűleg hallhatóvá válik egy hang is. Ez a hang MÓ-nek, MA-nak, vagy PÓ-nek, PA-nak hallatszik, és konform a biológiailag funkcionáló kifejező mozgásokkal. A MA mássalhangzó mutatja számunkra azt az utat, amely egy biológiai szükséglet látható gesztusától a hallható hanghoz, és ezzel a beszédhez vezet.

Az emberi szellemiség útja az állati szellemiségből ezen az ösvényen vezet meredek ívvel a magasba. De a lehető leggyorsabban, rögtön jegyezzük meg, hogy ezzel nem akarjuk lebecsülni az állati szellemiséget, csak azt akarjuk kiemelni, hol és milyen tényező révén következik be a szellemiség továbbfejlődése. „A látható gesztustól a hallható hanghoz történő ugrásról” beszélek, és hiszem, hogy ez egyúttal az emberi szellemiségbe történő ugrás is, ugyanakkor egy lépés is az inkább organikus, materiális, csak izommozgás jellegű valóságtól a finomabb, éteribb, nem materiális, nem megfogható valóság felé. Bár ez a látható gesztusok szilárd, materiális valóságából a láthatatlan, levegőszerű hangok valóságába való felemelkedés, de alkalmas arra, hogy reprezentálja a testiségből a szellemiségbe való felemelkedést. Röviden és triviálisan fogalmazva azt lehetne mondani, hogy a testiség és a szellemiség halmazállapot kérdése. Már itt közel állunk ahhoz, hogy kimondjuk, amit később fogunk megindokolni, ti. hogy a ... világrépe a természet eleme-

íról, a földről, a vízről, a levegőről, a maga sokszínűségében is tulajdonképpen a gyermek konzisztens, folyékony, levegőszerű első tárgyainak kivetített és szublimált képe.

A testből a szellemibe ugrának – ami annak a jelenségnek az útján következik be, hogy a kifejezőmozgás helyébe a kifejezőhang lép – megvan az antitézise a pszichoanalízisben. Ferenczi nyomán akkor beszélünk a pszichikusból az organikus valóságba történő ugrásról, ha a szellemiség lényege, a nyelv a szervek nyelvére regrediál, amint ez főként a hisztériában esik meg.

A mi felfogásunk nyomán teljesen leomlik az az áthághatatlan tűnő válaszfal, amelyet a modern nyelv kutatók húztak fel az előnyelvi és a nyelvi valóság közé. A látható gesztusból a beszédhangba való ugrással határvonalat húzunk a „nyelv előtti” és a „nyelvi” valóság közé, ez azonban nem elválasztó-, hanem összekötő vonal. Eltűnik az „egyik oldalon organikus, tisztán reflektorikus”, a „másik oldalon pszichikai, szociális” jelenség különbsége; ebben a vonalban megtaláljuk a biológiai és a pszichikai valóság összekapcsolódását és ennek az összekapcsolódásnak a módját, és meghagyjuk a kettő organikus egységét a maguk természetében.

Az állatok is megteszik ezt az ugrást a hangok világába. De az embernél ez a következményekkel terhes lépés mérhetetlenné tágul a speciális biológiai adottságok és azok továbbfejlődése révén.

A hangok világába tett ugrással a nyelvképződés fontos eleme jelent meg. Tulajdonképpen egy külső elem ez, amely a lelki szervezethez társult. Ha Bolk úgy véli, hogy az emberi külső kialakulása („Formentstehung”) nem azonos az emberi eredet problémájával, ha a külső alak létrejötte nem magyarázható a leszármazással, akkor az alakképződés, vagy egyáltalán a nyelvképződés esetében [is] hasonló tényállással van dolgunk. A nyelv úgy jött létre, hogy egy immanens, adott elemhez társult valami. De ez a társult mozzanat nem a társadalom, hanem a látható reakcióból a hallható reakcióba történt ugrás. A társadalom a nyelv előtti korban is jelen volt. A kommunikáció megkezdődött már a kifejezőmozgásokkal, sőt a primer reakciókkal. A nyelv szempontjából sem a társadalom, sem a kommunikáció nem specifikus – specifikussá csak azáltal vált, hogy a kifejezőmozgásokban fejlődés, és talán egyfajta ökonómia következett be, s a szájapparátus izommozgásai által hangok keletkeztek.

*

Az első beszédhangnak számító mássalhangzó, a MA a gyermek életének hatodik hónapjában jelenik meg. Elsőként Sabine Spielrein írta le ennek az ajkahangnak a létrejöttét, amint az irodalom ismertetésében erről már beszámoltunk. De most elemezzük tovább annak a korszakos történetnek a jelentőségét, hogy megtörtént az ugrás a látható gesztusból a hallható hangba.

Das musikalische Talent című művében³² rámutat arra, hogy a hallásnak nagy jelentősége lehet az intelligencia továbbfejlődése szempontjából. Az agykéreg kialakulása

---

³² Belun, Die Entst. d. Denk, Leipzig, 1910 című művéből idézve.

úgszólván új érzeket teremtett a hallásból. „Ez a még egészen fiatal érzék biztosan messze nem érte még el teljességét. Hallatlan fejlődést és tökéletesedést várhatunk még tőle a jövőben. Az agynak azok a részei, amelyek körülveszik a Sylvil ...-t, új, gazdag jövőjű területek, amelyekre egy napon csodálatos civilizáció fog épülni.” Az állat- és az embert tanulmányozó pszichológia mindmáig elsősorban a látás kialakulásán nyugszik.

Itt a magunk részéről hozzátehetjük: a beszéd haladás, az írás visszalépés, a rádió ismét előrelépés. Az emberiség fejlődéstörténetének ezt a fordulatát egy másik mozzanatnak kellett kísérnie. A filogenezis során nem csupán a csecsemőben lépett fel fordulat, hanem az egykori anyában is, akinek fontos része volt a folyamatban. A leírt, frusztrációs szopómozgást minden ismert következményével együtt számtalan generáció ismételte meg, és a folytonos reakció lecsapódásaként az öröklött tulajdonságok alkotóelemévé vált. Ráadásul gyermekkorában az anya önmagán is megélte azokat a tapasztalatokat, amelyeket később a gyermekén lát. Ezek a korai gyermekkori élmények ugyan tudattalanok maradnak, de tudjuk, hogy az ilyen, különben nem aktiválható emlényomok, tudattalanul megszerzett benyomások jelentős szerepet játszhatnak azáltal, hogy nagyobb jelentőséggel ruháznak fel későbbi analóg élményeket.

Lehetséges, hogy egyszer egy anya, amikor csecsemőjének MÖ mássalhangzóját hallotta, abban ugyanazt érezte meg, amit ő és összes elődei szintén hallottak csecsemőkorukban, és ami ennek a hangadásnak az indítéka lehetett, nevezetesen hogy éhes volt. Ennek az anyának a tudattalanjában csecsemőjének MÖ mássalhangzójára megmozdult egy tudattalan üzenet, amely megsejtette vele egykori élményeit. (Egy intelligens anya alkalmas arra, hogy nyomatékosan igazolja az így értelmezett folyamatot.) Megfigyelte önmagán és más fiatal anyáknál is, hogy amikor szoptatnak, különösen az első időkben, olykor tudattalanul utánozzák csecsemőjük tipikus szopómozgásait. Ez éppúgy lehet a csecsemővel azonosulás jele, mint a saját egykori szopásával való azonosulásé, illetve annak újraéledése. A kettő egyenlővé tétele vezetett a csecsemőjével való azonosuláshoz, s ezáltal annak éhségében egykori saját éhségét ismerte föl.

Ekkor következett a második fontos pont. A mássalhangzó, akárcsak annak idején a gesztus vagy az indulat magánhangzója, jelentést nyert. A magánhangzó, a sírás indultközvetítő volt. A mássalhangzó most intellektuális tartalmak közvetítője lett. A MA az anyamellel, a melegséggel, az édességgel, a nedvességgel, a szájjal, a torokkal, a jóllakottsággal, és később az anyával stb. áll összefüggésben. Így vált a MA biológiailag megalapozott és pszichológiailag értékesített jelentéshordozóvá. Mindez ugrás a szellemiségbe, az ösztönnyelvből, a gesztusokból a hangzó, emberi beszédbe tett ugrás következtében. Az anya értelmezést végzett. Ez volt az első katexochen társadalmi tett, az első értelmezés, amely a gesztust hanggá transzformálta. Ezzel a transzformációval nyílt meg a hangji jelek és a differenciált értelmi kapcsolatok áttekinthetetlenül és elérhetetlenül gazdag világa. A csecsemő szüksége váltotta ki a MA mássalhangzót, amelyet aztán az anya mint illet ismert fel, és amely később értelmi kapcsolatba került a szükséglet, táplálék, száj, anyamell, hang, a kéz stb. egész fogalmi körével.

Most megjelent a második következmény az anyában.

A jelből az anya felismerte, hogy gyermeke éhes, és maga is mímelte a MA mással-hangzót. Az utánzás, amint már említettük, az azonosulás kísérőjelensége. Ez történik az anya és a gyermek érzésének egyenlővé tételében. Egy intelligens anya beszámolt arról, hogy saját magán és más fiatal anyáknál is megfigyelte, hogy amikor szoptattak, váratlanul maguk is végezték a tipikus szopómozgásokat. Ebben benne lehet az anya aktuális azonosulás a csecsemőjével éppúgy, mint tudattalan emlékezése saját egykori szopására, illetve annak újraéledése. Az anya most utánozza a csecsemő ajkáról hallott MA-t. Ezt talán annak az új felismerésnek örömeivel is teszi, amely – amint már említettük – a saját infantilis korszakából származó, tudattalan libidinózus kvantumokkal gazdagodik. Talán párja előtt is megismétli mint örömteli újdonságot, amelyet aztán a férfi is utánoz. Egészen biztos azonban, hogy minden alkalommal kimondja majd a MA-MÁ-t, amikor meg akarja szoptatni gyermekét. A csecsemő ennél fogva vágykielégítésének minden alkalmával hallani fogja a MÁ-t (vagy MA-MÁ-t), s az örökös ismétlés révén ez a MA a szoptatáshoz fog társulni. De menjünk tovább.

A csecsemőnél megjelenő első következmények az alábbiak. A MÁ-nak a megszoptatással való folytonos és rögzült asszociációja révén a MA kiejtése feltételes reflexként fog hatni. A csecsemő most a vágykielégítést fogja asszociálni a MÁ-hoz. Az asszociáció ily módon a feltételes reflex alapjaira redukálódik. Az anya tudattalanul rávette gyermekét arra, hogy a feltételes reflexhelyzet ismétlődésekor, az éhség megjelenésekor létrehozza a MA hangot. Ez a hangadás először reflexszerűen történik, később az ily módon megerősödött én valami homályos célelképzeléssel együtt mind aktívabban produkálja. Egészen hasonlóknak látjuk az állatoknál a feltételes reflex szerepét (Pavlov). Az ént azzal lehet jellemezni, hogy az egyébként teljesen feltétlen reflex behődöl feltételnek. Az állatoknál is beszélhetünk az én-állapot megemelkedéséről („Erhöhung”), ha az állat valamilyen feltételhez szabja reflexét. A szopás önkéntelen hangjából kiindulva így kezdődött meg a hang útján való kommunikáció, és lépett rá a hanggal az én a társadalmi működés pályájára.

A második következmény a csecsemőben. Utaltunk már arra, hogy a nyelv- és az enfejlődés kéz a kézben jár. Milyenek mutatkoznak itt a viszonyok?

Az a hang, amelyet a gyermek kibocsát, a saját hangja, s a cselekvés a saját cselekvése. Motorikájának gyakoribb ismétlése során egy szenzoros újdonság is szerepet kap, és megszületik egy bizonyos tapasztalat, hogy a motorikával valami egybeesik: az én érzésével egybeesik az én cselekvőképességének érzése. Jean Paul költői beleérzéssel így fejezte ki ezt a gondolatot: „Csupán szavakkal hódít meg a gyermek a külvilággal szemben egy belső világot, amellyel aztán a külsőt mozgásba hozza.”

A csecsemő első tapasztalatai erős libidinózus reakciókkal járnak együtt. A gyermek látható örömmel ismétli meg a sírás és a fülelés kísérletét, és élvezet jellemzi első gagyogás-monológjait („Lallmonolog”).

A gyermek pszichikai apparátusa kezdetben differenciálatlan és autoerotikus megszállottságú, differenciálódása után nárcisztikus megszállottságú lesz. Az az átmenet, amelyet a gyermeknek meg kell tennie, hosszú, nehéz utat jelent. Saját hangja azonban olyan tárgy, amely tulajdonképpen még nárcisztikus megszállottságú, mivel még az énhez

tarozik, az én produkálja. Itt van az a híd, amelyen egy nárcisztikus ... én szinte azonos tárgy tárgyszeretethez vezetésre alkalmas... A gyermek éppúgy szereti saját hangjának saját termékét, [illetve] minden termékét és tulajdonát, ahogyan – amint ez közismert – az ürüleket is kedvelik a gyerekek³³. Ezzel a tárgyszerettel azonban a gyermek egyúttal megtanul a realitás megvizsgálásának („Realitätsprüfung”)³⁴ útján is járni.

Mind az énefejlődésben, mind a tárgy-megtalálásban a felismerés első segédeszközeül a hallás szolgál. A pszichikai fejlődés első időszakában a csecsemőnek még nem áll rendelkezésére felismerési segédeszközként a tapintást, látást. De igen hamar közvetlenül megtapasztalja saját hangjának kibocsátásakor a száj motorikáját, és a hallás révén hamarosan képes szembesíteni [ezt a motorikát] az eredménnyel, a hanggal. Ez a szembesítés énközelben történik, intim jellege van, sokkal közvetlenebb jellege, mint a fénysugárnak, amelyet csak külső segítséggel...³⁵ lehet felismerni. Az első tárgy, amelyet a csecsemő képes magának előidézni és bemutatni, s amely válaszol az ő akciójára, a saját hangja. Azt, hogy az anya hangját hallja-e a csecsemő, csak az arcfelismerő képesség birtokában tudná ellenőrizni, és csak az anyával való azonosulás révén tudná felismerni, amit később teljességgel meg is tesz.

Itt közbevetjük Jäger egyik gondolatát³⁶, amely érinti elképzeléseinket. Szerinte a hallásnak egy szünkinetikus szerv áll rendelkezésére, mégpedig a beszéd eszközei. A fül a hang szabályozója, ahogy a szem a kéz szabályozója. Így jobb híján a fül fejlődik ki a látható adottságok realitáspróbájaként („Realitätsprüfung”). De a mi esetünkben kezdetben fordított a sorrend. A csecsemői hangadás motoros impulzusának egy szün-szenzorikus szerv áll rendelkezésére, és segít felismerni a motorosan létrejött tárgyat.

De lépünk tovább! – Az én így motoros és szenzoros ingerek középpontjába kerül. Az ingerkör (Reflexbogen) elsőként a csecsemő saját hangja közvetítésével zárul, aminek révén az én-érzés támaszt kap. Talán ebben az értelemben kell felfogni Geiger tételét, miszerint a hang támaszpont.

A lélektani értelemben vett én (das psychische Ich) Geiger szerint... Ferenczi megfogalmazása szerint egy egyszerű reflexívbe van bekapcsolva afferens, szenzoros és efferens, motoros apparátusok közötti emlékezőrendszerek formájában... olyan emlékezőrendszerekbe(n), amelyek saját testi és lelki folyamatait regisztrálják. Az afferens és efferens ingerek és rendszerek e körének kezdetét a hang alkotja.

A tudatnak Bergson szerint az a funkciója, hogy megteremtse a szenzoros és a motoros funkciók közötti hidat.

Összefoglalva, mindebből az következik, hogy a motoros inger és a érzékszervi inger azonosítása következtében adva van a tárgy realitásának felismerése, hiszen ez a realitáspróba („Realitätsprüfung”) magva. A továbbiakban az én libidinózan megszállja majd saját reprodukált tárgyát, s a tárgymegszállás [így] általánosan érvényre jut. Végül pedig a tárgyak differenciálása révén az én is differenciálódik.

---

³³ [A mondat hiányos (a ford.)]

³⁴ [Vö: Laplanche-Pontalis: A pszichoanalízis szótára]

³⁵ [A kéziratban kihagyás van.]

E folyamat súlypontja azonban mégsem a kifejezőmozgás hangadására való változásának folyamatában van, [hanem] hogy a hang világába, és ezzel a szublimált valóságba való ugrás[al], a pszichikum mérhetetlen túlsúlyba kerül a látható, materiális valósággal szemben.

Amint már említettük, a pszichikum továbbfejlődésében egy futó, finom hangjelenség játssza a főszerepet. A nagy kifejezőmozgások durva, motoros jelensége egyre inkább háttérbe szorul. Ezért aztán állíthatjuk: azáltal, hogy a kifejezőmozgásokat hangjelenségekre váltotta, és ezzel a szublimálás útja is elindult, az ember kiterjedt ént („weitergreifenderes Ich”) teremtett meg önmaga és környezete megismerésére és legyőzésére.

Pótlólag említsük még meg, hogy az ennek a maga teremtette hang révén történő fejlődéséhez hozzájárul még egy anatómiai-fiziológiai mozzanat is, ez pedig a légzés, az a vegetatív funkció, amelyet a harántcsíkolt izmok teljesítenek; ez az a hely, ahol az én szándékosan be tud avatkozni a vegetatív életbe.

Schmidt egyik munkájának³⁷ tárgyalásakor Fenichel megjegyzi, hogy a lélegzés ritmusa és mélysége bensőséges és bonyolult viszonyban áll a lelkiélettel, aminek élvezet-fiziológiai („Lust-psychologische”) vizsgálata sajnos még várat magára. Azt hiszem, várható, hogy az én és a nyelv viszonyának további feldolgozásakor a lélegzés élvezet-fiziológiája rendkívüli jelentőséggel bír majd. Itt csak Harnick munkájára utalok³⁸, aki beszél egy légzési, intesztinális organizációs szintről, amelyen a légzőszervek és a gyomor-bél traktátus alkotja a vezérlő zónát. Az első hangok az élvezet jelenségei, s csak utólag lesznek alárendelve az én érdekeinek.

Emlékezzünk itt ismét Simmelre és Bálintra³⁹, akik tárgyalják az én-ösztönök erotikus komponenseit, és [akik szerint] „az alkalmazkodás előfeltétele az érintett én-ösztön erotizálása”⁴⁰. A nyelvfejlődésben az első pregenitális erotizmusok adják a későbbi, és az én-ösztönöket szolgáló beszédfunkciók alapját. Elképzelésünk szerint abban a pillanatban, amikor a gyermek érzékeli saját, önmaga által produkált hangját, és megpróbálja azt többször előidézni, a hangadás megerősíti a lélegzés már adott, de nem tudatos libidinózus megszállását. Ezek a libidókvantumok fokozatosan az én-ösztönök szolgálatába állnak.

*

Az a beszédhang tehát, amelyet a gyermek legelőször hallat, nem emberi találmány és nem „társadalmilag” közvetített, de még csak nem is az állatoktól tanult hang.⁴¹ A kezdet egy hangossá vált, reaktív, létszükségleti gesztusból fakad. A csecsemő tudattalan -

---

³⁶ Über den Ursprung der Sprache

³⁷ Atem und Charakter, Imago, 1926

³⁸ Die postnatale erste Entwicklung der Libido, Zeitschr. für Psychoanalyse, 1935

³⁹ [Hollós jegyzete:] 2/28

⁴⁰ [A kéziratban a zárójel nem záródik. (a ford.)]

⁴¹ Jäger, Der Ursprung der Sprache

ul és szándéktalanul adta ki ezt a hangot, az anya pedig a saját tudattalanja alapján ismerte fel. Kettőjük tudattalanja összedolgozott annak érdekében, hogy egy hang az egymást megértés jelévé váljék. Itt, két lélek tudattalanjában rejlik a nyelv gyökere, s ezután vált a nyelv két tudatos lélek közötti közvetítővé. A nyelv gyökerénél még minden személyek közötti asszociáció a tudattalانبól származó asszociáció. Ez a tudattalan gyökér később is mindig hatékony, az emberek között és magában a nyelvben is. Az anya volt és marad első és legjobb nyelvtanár; csecsemőjétől tanult, vagyis befogadta csecsemője tudattalanját, hogy ezáltal tanítsa őt. Így függ össze a nyelv a társadalom világával, és mindkettő közös gyökere a tudattalanban van.⁴²

Az anya és a gyermek közötti kommunikáció tekinthető az első társadalmi jelenségnek, és elhatárolható az állatok és emberpárok üzekedésében megnyilvánuló kommunikációtól. Az utóbbiak gesztikus és hangjeli jelei csupán indulatiak, szexuálisak. Itt azonban az éhség a szubsztrátum, és a célképzelések meghaladják az anyát, és tárgyak egész sorát foglalják magukban, a meleg, az édes, a folyékony valóságot, egyszóval a táplálékot.

Az ember társadalmi lényé válásához a tápláló anyán keresztül vezet az út. Lehetőséges, hogy ebben gyökerezik az emberré váláshoz vezető incesztus-sorompó. A kommunikáció azt jelenti, hogy egy ösztönt két emberi én értelmének uralma alá helyezzünk. Ez annak segítségével is megtörténhet, hogy a vágy tárgyát „eltoljuk”, átcsúsztatjuk e tárgy hangjeli jelére, hogy ily módon elégíthessük ki reálisan a vágyunkat. Egy ösztön-megnyilvánulás, a gesztikus szopás ösztönmegnyilvánulása áttolódik egy megfelelő hangra (MA), amely aztán hozzásegít a vágykielégítéshez. Később alkalmunk lesz alaposabban megmutatni, milyen szerepet játszik annak a valóságnak a konzisztenciája, amelyre az eltolódás történik. Már maga a hang, tehát a levegőszerű valóság „felemelkedést”, szublimálást jelent az izmok nyers motorikájához képest. De a hangok körében is létezik ilyen, az erős, plözív hangoktól [amelyeknek artikulációjakor a belülről kifelé nyomuló légáramot egy pillanatra teljesen megállítjuk] az alig hallható, leheletszerű hangokhoz való „felemelkedés”.

A beszédhang már a közvetlen vágykielégítés átcsúsztatását, eltolását jelenti, tulajdonképpen azt, hogy az első, koordinálatlan mozgások megszűnnek, és áttolódnak egy kis izomcsoport immár koordinált mozgásformájára. Ebben az áttolódásban tendencia

---

⁴² Itt találjuk meg annak filogenetikus és általánosított alapját, amiről Ferenczi „A család alkalmazkodása a gyermekhez” című munkájában beszél. Az, hogy a nyelv társadalmivá vált, egyfelől feltehetően a szülőknél ezen a tudattalan alkalmazkodásán nyugszik, másfelől ezt követi a gyermek alkalmazkodása, aki szintén elsajátítja a szülők kész nyelvét. Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról, hogy amint a nyelv eredeti keletkezésekor a gyermek új felfedezésként állt elő a hanggá vált gesztussal, ugyanúgy a mindenkoriban jelenben minden egyén valami újat hoz a nyelvbe, valamit, ami a tudattalانبól is származik, ami eltér a már ismerttől, olykor ellent is mond annak, de ami magában hordja a nyelv folytatásának vagy továbbfejlődésének magvát.

is van, a szublimálás tendenciája: elnyomunk egy élvezetes vágyat, és felfüggesztésével reális kielégüléshez juttatjuk.

A hang tehát a szopás vágyának jeleként formálódott meg. Azt is tudjuk, hogy ez a jel éppúgy jelöli az anyát (MA-MA), mint a táplálékot, a száját és az ént magát. Több szomszédos fogalom is ide tartozik: szó, beszéd, beszélni stb. **Trombetti** (4/276) azt mondja, hogy az M számos olyan szó jellegzetes hangja, amely a száját és annak teljesítményeit jelöli.⁴³ **Cassier** (18) szerint az M nem az anyát jelenti, hanem azt, hogy „táplálékot kapni”. Az indiai filozófiában az OM a legfőbb szó, misztikus erőt fejt ki, és a szellem összpontosításának segédeszközéül vagy az elmélkedés tárgyául szolgál, része a jógagyakorlatoknak.

Most az lenne a feladatunk, hogy in extenso bemutassuk a MA tárgykörét. De hogy meg ne szakítsuk az előadás menetét, ezeket a táblázatokat a magyarázatok végére helyeztem, ahol áttekintve és egységesen illusztrálható az orális-labiális, a dentális-uretrális és a gutturális-anális hangképzés.

b) A beszédhangok gutturális-anális forrása
A K, G, H stb. hangcsoport

A csecsemő második létszükséglete beleinek kiürítésében jelentkezik. A szervezet háztartásában betöltött fontosságuk sorrendje szerint tárgyaljuk a pregenitális zónákat. Noha fejlődéstörténetileg jogosultabb lenne az orális, uretrális, anális sorrend, szisztematikus okokból eljárásunk megalapozott. A gutturális hangok és a labiális hangok jelölik ki a két határpontot az összes mássalhangzók klaviatúráján. A labiális és a gutturális hangok alkotják azt a két pólust, amelyek között a többi hang elhelyezkedik. Ez a lokális nézőpont azonban összekapcsolódik egy fontosabbal is, tehát nemcsak lokális értelemben jelenti azt, hogy „elől”, „hátról”, „fölről” és „alul”, hanem morális megítélésben is: az „elől” és a „fölről” a „jó”, a „hátról” és az „alul” a „rossz” – naiv értelemben csakúgy, mint a legmagasabbrendű morális felfogásban. Ezt azonban részletesen a második könyvben, „A nyelv én-tényezője” című fejezetben fogjuk tárgyalni.

Az anális zóna történései – akárcsak az oráliséi – alkalmasak arra, hogy hozzájáruljanak a testi én érzésének létrejöttéhez, az itteni viszonyok azonban meglehetősen eltérőek a száj történéseinek viszonyaitól, de azért vannak analógiák is.

Hasonlóan ahhoz a viszonyhoz, ahogyan a száj esetében a táplálék vagy az anyamell tárgyként szolgált és segítette a lokális énelhatárolás kialakulását, az anális határon az exkrementum szolgált majd tárgyként a testi-én differenciálódásához.

A kisgyermek szopásában fedeztük fel a M mássalhangzó létrejöttnek gyökerét. A frusztrációs szopás és a MA hang egyaránt ugyanazon a helyen keletkezett az ajkak

---

⁴³ Az M mássalhangzót (akárcsak a többi biológiailag primer hangreakciót: K, SZ, R stb.) a szótést anyajegyének nevezem, mivel sok szóban a tér és az idő minden változása ellenére ez a mássalhangzó átöröklődik az anyára, anyaszimbólum, száj, táplálék, szó, beszéd, bejárat, Én, birtoklás jelentésköréből (amint az említett többi hangreakció is a maga módján).

azonos mozgása révén. Azok a mozzanatok viszont, amelyek az analízis funkció kapcsán az analízis hangképzéshez vezetnek, nem ilyen egyszerűek.

Amikor már jelentkezik az első mássalhangzó, a MA, többnyire akkor, amikor a metszőfogak már kibújtak, és a hatodik hónapja körül lévő kisgyermek a tejen kívül szilárd táplálékot is kap, az ürülék szilárdabb formában jelentkezik. Ebben az időszakban a székelés kisebb-nagyobb erőfeszítéssel jár, és ezt az erőfeszítést főként a hasprés biztosítja. A hasprés boltozatszerű válaszfal a mell és a hasüreg között, és mint egy feje tetejére állított kondér áll a kettő között. A bétartalom kinyomása – a belek saját perisztaltikus mozgása mellett – általa történik meg, hogy a hasprés segítségével az összes belet lenyomjuk. Ez a fölülről lefelé ható, a rekeszizom felületére irányuló erő az e fölött elhelyezkedő tüdőből indul ki. Hogy elérhető legyen a tüdővel ez a lefelé nyomó hatás, felső záró helyén, a gégefőn becsukódik a tüdő kommunikációs csatornája, a légcső. Most magasabb belső nyomás alakul ki a tüdőben. A tüdőben lévő levegő préselése a szerkezet két pontján, a két póluson fogja kifejteni hatását. Az egyik pólus a csukott gégefő, a másik a végbél csukott záróizma. Egyszerűen két zárószerkezetről beszélhetünk, amelyek szemben állnak egymással, és amelyek közül az egyiknek, a hangrész záróizmának ki kell tartania ahhoz, hogy a nyomással le lehessen győzni és ki lehessen nyitni a másik zárószerkezetet, a végbél záróizmát. Ahhoz, hogy a nyomás hatékony legyen, a hangrész záróizmának ki kell tartania. De hogyan bírja ki a nyomást a hangrész záróizma? Úgy, hogy a hangszalagok feszesen összecukódnak.

Itt kezdődik az analízis ügy és a hangkeletkezés, röviden az analízis és az oralitás összefüggése.

A hasprés nyomását általa éri el a tüdő, hogy időről időre megteljen levegővel. A be- lélegzést követő nyomás általa valósul meg, hogy a kitágult tüdő visszatartja a kilégzést, hogy ezáltal lenyomhassa a rekeszizmot. A kilégzést, mint már említettük, a hangrész feszes zárása tartja vissza.

Ebben rejlik az analízis és a beszédhangok közti összefüggés legfontosabb mozzanata. A hangrész elzárásakor és a tüdő nyomásának megindításakor egy hang hallatszik: a nyomás elfojtott hangja, a nyögés, nyöszörgés hangja. A fonetikában a német hangtanban ismert „kemény magánhangzóejtés”, jellegzetesebben megfogalmazva a recsenés zaja áll hozzá a legközelebb. Az angolban, ahol ez a hang nem létezik, **glotal stop**-nak, **glotal catch**-nek, vagy korrektebbül **glotal plosiv**-nek nevezik. Ezt a mássalhangzót behatóan kell leírni, mert a nagy hangépület elülső oszlopa, a M mellett annak hátsó oszlopát alkotja. Ez a hang megtalálható minden köhögésben, krákogásban, nyöszörgésben, kuncogásban, nevetésben, zokogásban. Ezek a szavak is hordozzák a maguk anyajegyét, a K, G, H hangot, vagy ahogy mondani szokták, **onomatopoeitikusak** [= hangfestőek].

Azt látjuk, hogy... a szopás és a hangadás (az M képzése) egyazon helyen történő fiziológiai folyamatával szemben itt, az analízis szükséglet esetén a gutturális hangok kiadása eltolódik az akció helyétől. De a biológiai történet lényege szorosan összekapcsolódik a hangadással. A hangrész, illetve a hangszalagok, a hasprés és a belek egyidejű

innervációja⁴⁴ áll fön, sajátosan pedig a két záróizom egységes beidegződése. A két záróizom dinamikus, beidegzési funkciója mellett mindkettő azonos mértékű libidínózus megszállása történik meg. Ebben a szoros összefüggésben állíthatjuk, hogy az eltolódott helyen keletkező hang ideomotorikusan alkalmassá vált arra, hogy az anális szükséglet jeléül szolgáljon.

Ugyanígy azt is állíthatjuk, hogy a glottális [hangréses]-anális hangok, sajátosan a nyögés, nyöszörgés meghallásakor, amikor a kisgyermek nyom, az anya felismerheti az anális szükséglet jelentkezését. A nyö[ször]gés az azonosulás már leírt útján szimbólummá válik, amelyet aztán az anya minden alkalommal maga is hallat. Ezáltal létrejöhet az anya által hallatott nyö[ször]gés és a gyermek nyö[ször]gésének asszociációja, majd feltételes reflexszé válhat, vagyis alkalmassá arra, hogy az üritésre való felszólításá váljék.

A nyögő, nyöszörgő hang, mint minden hang, változáson, jobban mondva örökös változások során fog átmenni. Erről az örökös változásról a második könyvben részletesen szólnunk majd, és ellenőrzésképpen mérlegre tesszük a változások motívumait; látni fogjuk, hogy létezik a „fölfelé” törekvés őstendenciája, valamint a világ történéseinek megfelelően időről időre bizonyos, az őállapotba való visszaesések következnek be. Az emberré válásban már adva van annak a feltétele, hogy az összes „természettől származó” hang is egyfajta „humanizálódásnak”, finomodásnak, szublimálódásnak van alávetve, vagyis olyan hangokká alakulnak át, amelyek a hangok bizonyos megítélése szerint – lásd „jó” és „rossz” – magasabb értékkel bírnak.

A gyerekszobában, ahol ez a finomodás az emberiség gyerekszobájához hasonlóan, szabályszerűen megismétlődik, a primitív⁴⁵ anális ügyletek megjelölésére hosszan elnyújtott és heves nyomási gesztussal kilökött E-E hangot hallunk. Ez az E-E már eltolódás, ámbár még igen gyenge és kevésbé sikerült eltolódás a kárhözhatott K-ról, az árulkodó mássalhangzóról a kísérő magánhangzóra, az E-re. Egy általános szublimációs törekvés szerény, de jellegzetes darabjával van itt dolgunk. A gondozó személyek már kezdetől fogva arra törekszenek, hogy elvégezzék ezt a finomítást, de közben mégis elárulják a hangok, jelen esetben a K fiziológiai eredetének elemi erejét, amelytől minden törekvés ellenére sem sikerül megszabadulni. Az első és a székelést eláruló, azt kívánó hang egy nyö[ször]gés, amely a K, helyesebben a KA beszédhangban nyilvánul meg. Ahogyan a MA-MA az orális vágy, tárgy stb. minden nép körében ismert jele, ugyanúgy a KA-KA az anális vágyé, tárgyé stb. A MA-MA közvetlenül, a KA-KA közvetve, két eltolódási stádiumon keresztül keletkezett.

Két, polárisan ellentétes hangcsoportról, az orálisról és az análisról beszélhetünk, röviden az M-csoportról és a K-csoportról. Az M olyan szavakban fog megnyilvánulni,

⁴⁴ [Az Innervation, azaz innerváció a pszichoanalízisben is ismeretes pszichoszomatikus fogalom, de talán e helyütt a „puszta” biológiai beidegződést is érthető rajta. Vö.: Laplanche-Pontalis: A pszichoanalízis szótára. 226. (a szerk.)]

⁴⁵ [A kéziratban szereplő „Primitiven” valószínűleg a „Primitiven” alak elütése. (a ford.)]

amelyek a szó naiv érzelmében jót, igenlő elemet tartalmaznak, mint amilyen a táplálék, a száj, az anya, a nyelv, a szeretet, az élet stb. A K viszont olyan szavak jellegzetes anyajegyje lesz, amelyek naiv értelemben rosszat, silányat, undorítót, retteneteket, sötétet, keménységet, beteget, halálosat stb. jelentenek. A két hangcsoportban közös az, hogy a legmélyebb biológiai szükségletekből erednek.

c) A beszédhangok dentális-uretrális forrása
Az SZ-SZ, S, CS, DZS (T, D, N) hangcsoport

A beszédhangok labiális-orális és gutturális-anális forrásában tehát mind lokálisan, mind az ösztönjellegzetes és a beszédhangok két pólusával van dolgunk. E két pólus között a beszédhangok, illetve a mássalhangzók sora az orális-libidinózus jellegtől a gutturális-destruktív jelleg felé tart. A dentális-uretrális forrás úgyszólván középhehelyeztet foglalt el ebben a hangsorban, és folyékony átmenetet képez a két pólus között.

A dentális-uretrális hangok keletkezéstörténete bonyolultabb, mint az orális-labiálisoké vagy a gutturális-análisoké. A labiális-orális MA úgy jött létre, hogy az éhségérzet aktív motorikája áttolódott a szopómozgásra, a gutturális-anális KA pedig – bonyolult út közvetítésével – a hasprés nyomására keletkezett. A dentális-uretrális hang, amelynek tipikus képviselője az S, később, az én előrehaladottabb stádiumában, s annak még tekervényesebb eltolási és gondolati munkája révén jön létre.

Ha az „uretrális ügy” csak az én előrehaladottabb fázisában lép is be libidójával a hangképzésbe, bizonyos kvantumai tudattalanul bizonyára már az első elintézésekkor, és különösen a gondozó személyek tisztasági intézkedéseinek során – az [okozott] élvezetnek vagy a kellemetlenségnek megfelelően – bizonyos reaktív mozgásokat idéznek elő a szájszervben. Figyelmünket különösen az a biológiai mozzanat kelti föl, amelynek értelmében a száj tulajdonképpen az ős-száj későbbi differenciálódása. Ez az ős-száj éppúgy szolgált táplálékfelvételi nyílásként, mint az ürítés és a szaporodás nyílásként. A száj anatómiai viszonyai magukon viselik az egykori őállapot nyomait, és a száj, illetve az uro-genitális apparátus közti kapcsolatokról árulkodnak. Sokan tárgyalják az ajkakkal ellátott szájníylást a feminin, a nyelvet pedig mint olyant a maskulin genitális apparátusra való utalásként, a folklór és a mitológia is értelmezi így, és ezzel a biszexuális őállapot gondolatát támasztja alá. Számunkra további jelentőséggel bír a nyelv alatti nyílás mint a szublingvális mirigyek szekréciójának kifolyási helye. Ez a szekrécióm (a nyál) a táplálék útján szerzett kielégülésmélység elképzelésével jelenik meg, de uretrális vagy genitális kielégülésmélységek elképzeléskor is.

Deduktív módon járunk el, amikor először azt állítjuk, hogy a dentális-uretrális mássalhangzó, az S hang, vagy a fonetikában már⁴⁶ az SZ-SZ realizáció („Bezeugung”)...

Ezt a mássalhangzót joggal lehet szublingválisnak nevezni, mivel úgy keletkezik, hogy a levegő a nyelv alatt átáramolva sziszegő-sistergő zajt vált ki. Az is valószínű,

---

⁴⁶ [Elírás, „schen”, a logikus schon helyett. (a ford.)]

hogy ez a sziszegő hang csak nedvesség jelenlétében válik hallhatóvá. Mindenesetre a 19/a oldalon leírtakhoz képest valamivel bonyolultabb benyomást kelt. A hangterjedelem azonban nagyobb, és a pszichobiológiai háttér [is]. Már hangsúlyoztuk, hogy a dentális-uretrális forrás középső helyzetet foglal el a labiális-orális és a gutturális-anális között. A dentális hangok az egyik s a másik szerepét egyaránt átvehetik oly módon, hogy a sziszegő hangok egy puhulási folyamatban leheletszerűvé válnak, vagy megkeményednek a T és D hangban, és ily módon az anális jelleghez közelítenek. Ez különösen a hangváltozási jelenségekben válik fontossá, abban a tendenciában, hogy a szó hangjellegét bizonyos lelki okokból fakadóan puhábbban vagy keményebben formáljuk meg. A dentális hangok tehát létraként vezetnek a legkeményebb, anális jellegű hangoktól a legpuhább, legfolyékonyabb, sőt a magánhangzókhoz hasonlóan leheletszerű hangokhoz. Az idetartozó kemény hangok a T és a D, a puhább pedig a szintén dentális N mássalhangzó. Ezután következik a még puhább, enyhén sziszegő C-C és SZ-SZ. Legpuhább réshangként az S áll a sor végén, az N laringális réshanghoz [h-féle hanghoz] a legközelebb. A S-t nedves ellendarabként lehet szembeállítani az ajkakon keletkezett F laringális réshanggal és a gutturális részen keletkezett H-val. E három hang, sorrendben a H, az F és az S réshangi jellegét észrevehető izomakció és erőfeszítés nélkül, könnyedén és levegőszerűen lehet létrehozni; a szintén réshang-jellegű magánhangzókhoz hasonlóan ezek az anyagtalanság, a végtelenség és az időtlenség jellegét viselik magukon, és a szublimációs tendenciák kifejezésére is alkalmasak.

Kiegészítés a gutturális-anális forráshoz, a fejezet vége, 19/a oldal⁴⁷.

A mind a nyomáskor és ürítéskor, mind a visszatartáskor fellépő élvezetérzet részben a gégere transzponálódik. Ezt a transzponálódást az emberré válás [alulról felfelé irányuló] biológiai tendenciája, az aktuális szobatisztasági intézkedések és főként korábbi analóg folyamatok megszerzett lecsapódásai határozzák meg.

Patológiai oldalról Ferenczi erősíti meg ezt az eltolódást egy hisztérikus esetével, amikor is egy hangrészgörcsöt eltolódott záróizomgörcsként tudott azonosítani.

Itt közelebről meg kell vizsgálnunk a viszonyokat, hogy tökéletesen megértsük a gutturális hangok szerepét.

Az anális libidót – amely eltolódik a gégehangokra – a destruktivitás ösztöne táplálja. Ellenpárja ez az oralitásban megnyilvánuló libidónak, amelynek fő jellegzetessége az erosz. Ösztönvonatkozásait tekintve az os és az anus ellentétes pólusok. A száj felvevő szerepében az összehozás, a szintézis, a keletkezés egy-egy mozzanata jelenik meg. A kinyomás, a megszabadulni akarás az agresszió, az ellenkezés és a támadás magvát rejti. Annál nagyobb az agressziós élvezet, minél nagyobb ellenállást kellett legyőzni.

És ekkor a gondozó személyek beavatkoznak ebbe a gyermek számára oly élvezetes dologba, megkezdődik a szobatisztaságra nevelés. Itt kezdődik az ösztönélet és a kul-

---

⁴⁷ [Nem világos, hová tartozik és meddig tart a kiegészítés, soremeléssel jelezzük, ahol szerintünk véget ér. (a ford.)]

turális vagy civilizációs követelmények közötti konfliktus. A gyermeknek alkalmazkodnia kell, és vissza kell tartania székletét, amikor éppen az ürítésben lenné kedvét, és akkor kell kiadnia azt, amikor nem okoz örömet számára. Így fejlődik ki az anális libidó vagy a néma önfejtőség, az ellentmondás, a dac, a makacsság minden megnyilvánulásával, vagy a néma önfejtőség a „rosszról” alkotott minden elképzeléssel, tehát a gyűlölettel, a sötéttel, a titokzatossal, az ellenségességgel, a halállal, a gyilkossággal, amit az örökös ütés zaja vagy valami nedvesnek a fújása kísér. Ez egyfajta hangfestési jelenség, amely egy elfojtott történést ábrázol, valószínűleg a vizeletét.

Mikor és hol történhetett meg a vizelet elfojtása, és tolóthatott el a ...apparátusban... Az uretrális hang és tárgyköre, mint már említettük, sokkal később keletkezik, és ezért magasabb én-fázisba vezet, ahol az elfojtás és a másodlagos elhárítás sikerebben hatott. Ez okból a szókinccs súlyosabb, vagy egyáltalán nem bír bizonyító erővel.

Ezzel kapcsolatos sejtéseim csak közvetettek lehetnek. A tudatos uretralitás sokkal későbbi geneziséhez a nyelvben a következő elképzelés kapcsolódik, amelyért azonban nem lehet felelősséget vállalni.

Említésre méltó, és mind az analízishez, mind a folklórhoz közel álló kérdés a rítusok, a parancsok és a tilalmak, valamint a tűzcsinálás és a tűzoltás genezisének kérdése. A legtöbb primitív nép a tűzcsinálást éppúgy tabusította, mint a tűzoltást. Különös erővel létezik a tűzbe vizelet tabuja. Érdekes utalás erre, hogy este, lefekvés előtt nem szabad játszaniuk a tűzzel, nehogy éjjel az ágyba vizeljenek, amit tréfásan „gyújtogatgatásnak”⁴⁸ is neveznek. A primitívek tilalma a vizeleti élvezet korlátozását jelenti, különösen ha azt növeli a tűzkioltás hatalmának érzése. Vessük csak össze ezzel a fiatal fiúk versengését, melyikük tud nagyobb sugárban vizeletet. A [kisgyermek] első [tudatos] székelésének eredménye büszkeség tárgya. A vizelet, illetve a vizelet még inkább növeli az öntudatot. Az ágybavizelő gyakran az elpusztíthatatlan ambíció magas fokát hordozzák tudattalanjukban. Emlékezzünk csak a hősrre, Rabelais-re (... dissipati sunt). Tekintettel az ilyen példákra némiképp megsejthetjük, mekkora mértékű uretrális élvezetet fojt el a vizeleti tabu.

Felvetődik a kérdés, hogyan jelenik meg ez az elfojtás a bucco-laringális apparátusban, közelebbről a sziszegő hangokban. Az orális MA és az anális KA esetben kézenfekvő volt a válasz. Magán a testen keletkeznek a hangok. Az uretrális eseményhez nem kapcsolódik a test semmilyen hangjelensége. Segítségünkre siethet azonban az a gondolat, hogy mielőtt megfogalmazták volna a tűzbe vizelet élvezetének tilalmát, nagy kedvvel gyakorolták azt, és minden mellékjelenségét nagy örömmel fogadták. Ilyen élvezet volt bizonyára a vizeletsugár által a tűzben kiváltott sziszegés. Amikor aztán a tilalommal megvonták az emberektől ezt az örömet, akkor az utánzó sziszegő hangokban próbálták „elcsúsztatott, áthelyezett” kárpótlást találni, és a nélkülözött élvezet helyett a sziszegő hangokban találtak „eltolódott” kárpótlást, amelynek az volt a ren-

---

⁴⁸ [Igen rossz állapotú a kézirat ezen a helyen, valószínű olvasat „zünden”, gyújtogatni. (a ford.)]

deltetése, hogy az egykori élvezetet pótolja. Közben a sziszegő hangokban felfedezték minden folyékony valóság jelét, szimbólumát is.

Ebben esetben egy fizikai folyamatból – abból, ahogyan a víz (vizelet) sziszeg-sis-tereg a tűzben – jött létre magának a folyamatnak a lelki pótléka, mindenestre a társadalmi élet előrehaladottabb fokán.

Az S hang nem rendelkezik saját, organikus eredettel, mint a MA vagy a KA. De közös mind a háromban, hogy hangfestő. A frusztrációs szopási aktus vagy az ürítés erőfeszítése itt éppoly döntő, mint a vizelés közben keletkező sziszegés, csak az utóbbi esetében az eltolódás „megfontoltan” történik.

Azok a tárgyak, amelyek a sziszegő hangok anyajegyét viselik, mind folyékonyak, és valami közülük van a vízhez, mint például a halaknak, a hajóknak stb. Táblázatukat fejezetünk végén hozzuk.

B) A nyelv keletkezésének genitális fázisa

a) A beszédhangok lingvális-fallikus forrása Az R, L hangcsoport

A pregenitális zónákkal összefüggő hangképzés befejeztével – amit a gyerekek 4-6 éves korukban érnek el – hátravan még egy kis hangcsoport, és különösen egy hang. Ezt a csoportot sajátosan lingválisnak lehetne nevezni, s az L és az R mássalhangzó tartozik bele. Az R hang – amelynek helyes, pergő kiejtése nagy nyelvi készséget kíván, amit sok egyén, de sok nép sem képes megtanulni – olykor sokáig várat magára a gyermekek beszédfejlődésében. A pergő R kimondani tudásával lezárul a gyermeki beszéd fonetikai [fejlődésének] oldala, többnyire a negyedik és a hatodik életév között.

A beszéd technikai oldalának elsajátítása egyidejűleg zárul le a szexualitás pregenitális fázisának befejeződésével. A gyermek büszke arra, hogy éppúgy képes kimondani egy pergő R-t, mint a felnőttek. Az effajta hangok, különösen azonban az R kimondásában való visszamaradottság mindig a gyermekiesség, a férfiatlanság benyomását kelti. De a kemény R puha pótléka ... pl. népeknél... a pergő R-től egy puhább hang felé tartó folytonos változás mutatkozik, vagy visszalépés (Rückwandlung), a korszellemnek megfelelően. A hangváltozás motívumainak későbbi, alaposabb megbeszélésekor rámutatunk majd arra, hogy a kemény R hang a korlátozásokat kevésbé ismerő korokban, vagy a szigorúbb ösztönök korában szokott visszatérni. A Digestában ezt olvashatjuk:⁴⁹ „Appius Claudius R litteram invenit, ut pro Valesiis Valeri essent etepro Fisiis Furii.” Ennek a nyelvi közeledésnek messzemenő motívumok kellettnek hogy alapjául szolgáljanak, ha a kor olyan sokoldalú és érdekes személyisége, a zseniális stratégia, építkező, államférfi, jogtudós, szónok és költő törvényt hozott rá.

---

⁴⁹ Idézi Engelmann, 11. o.

Mindenesetre az R mássalhangzó különösen alkalmasnak látszik arra, hogy szemléltesse a felemelkedés és a hanyatlás sokféle változását.

Túlságosan gyakran tárgyalták már, mégis újból és újból meg kell ismételni, hogy a hangfejlődés egyes fázisai a szexualitás pregenitális fázisaival függnek össze. Az R mássalhangzó nyomatékosan igazolja ezt a fejlődést azzal, hogy a beszéd érettségét jellemzi abban az időszakban, amikor a szexualitás is érettségre jut.

Ám az időbeli egybeesésen kívül az R hang mélyebb összefüggésben is áll a szexualitással, mégpedig azért, hogy ideomotorikusan, szimbolikusan és gesztikulárisan is szexuális jelentése van. Ennek megértéséhez azonban egy időre meg kell állnunk, és meg kell ismételnünk egyet s mást az eddigi eredményekből.

Kezdetben volt a kifejezési motorika. A különböző biológiai szükségletek kapcsán az én differenciálódott a tárgytól. Azután ez az én azonosult a kívánatos tárgyakkal. Az én volt a táplálék, s az én volt a száj is, és mindent drámai módon élt meg, igénybe véve a szájapparátust annak rendkívül sokféle és bizonyos szerepek betöltésére alkalmas részszerveivel, a nyelvvel, a gégével, a hangszalagokkal, a légterekkel és a légsövekkkel, többnyire harántcsíktól és akaratlagos beidegzésre alkalmas izmokkal.

A kifejezőmozgások kezdeti formái ősjelenségek, egyszerű reflexek és reakciók, főként a nagy végtagokon (a karokon és a lábakon), a tüdön és a szájon. Nagy vonalokban követhető, hogyan differenciálódnak fokozatosan az általános reaktív mozgások, és hogyan mennek át a nagy végtagokról a kezekre és az ujjakra. ... döntő (ez) az átmenet ... a száj egészen kicsi, elkülönült izmaira, ... és a kifejező mozgások párhuzamos továbbfejlődését a kortikális mozgásközponton, a Gyrus centralis-on követni. A mozgások ...⁵⁰ az egész testben, aztán a bucco-laringális apparátusban, mielőtt még egy hang is megnyilatkozna. A csimpánzokon lehet megfigyelni, hogy végtelenül sok mozgást végeznek a szájukkal, az arcukkal, hosszú időn át egyfajta pantomimot adnak elő, míg aztán valamilyen hangot is hallatnak. Az arc s a homlok mozgásai csak fokozatosan koncentrálódnak az ajkaknak és a szájnak azokra az izmaira, amelyek a beszédhangok, különösen a mássalhangzók létrehozására szolgálnak.

A beidegzéseknek ez a kis beszéddizmokra koncentrációja nem csupán valamiféle ökónómia számlájára írható. Létezik az az általános elfojtási tendencia is, amelyet már tárgyaltunk, s amely a kárhoztatott jelenség egyre távolabbi („weiteren”) és egyre rejtettebb szintérré történő eltolására irányul. Azáltal, hogy a gesztus a szájra vándorolt és rejtett maradt, sokat veszített a látható mozgások „kézzelfoghatóságának” megengedhetetlenségéből. A hang, amely a belül megnyilvánuló („ablaufen”) gesztus helyett jelent meg, sosem képes olyan szemléletes vaskossággal ábrázolni a szexualitást. A gesztusok ideoplasztikusak, és nemzetközileg érthetők az egész világon minden ember számára.

A gesztus a tulajdonképpeni „lingua academica”. A világot mozgató két ösztönkésztetést, a pénzt és a szexualitást a világ legtávolabbi sarkain élő emberek számára is a

---

⁵⁰ [Elgépelt alak „haren sich” minden bizonnyal haben sich, de nyelvtanilag ez sem illeszkedik a mondatba. (a ford.)]

legkisebb félreértés nélkül lehet közvetíteni egy futó kézmozdulattal. Egy idegen nyelven elhangzó, kárhoytatott szó viszont csak érthetetlen zaj annak számára, aki nem érti azt a nyelvet. Az olyan emberek, akik nem beszélnek közös nyelvet, a kifejezőmozgásokhoz nyúlnak vissza. A hisztérikus beteg, aki szexuális életének elviselhetetlen elfojtásából a betegségbe menekül, egy hisztérikus roham gesztikuláris tüneteiben esetleg kárhoytatott szexuális vágyát fogja lejátszani esetleg annak kielégülési fantáziájával. Itt megismételjük, hogy a hisztéria regressziót jelent, ugrást a testiségbe, a gesztusok vagy a szervek nyelvébe. Ezt ösztönyelvnek is nevezhetjük. Ugyanezt az utat teszi meg az ember fejlődő irányban a hangok világába vagy a szellemiségbe történő ugrással.

A „tisztéletbeli” (= e. h.) genitális hangok megértése érdekében pszichológiailag is meg kell vizsgálnunk a kérdést.

A gyermek fokozatosan leszokik arról, hogy az egyes pregenitális zónákon találja meg a kielégülés élvezetét, és a genitalitás vezérlő zónában megkezdődik az egyes rész-ösztönök egységesülése. Egyúttal ez az az időszak, amikor megoldódik az Ödipuszkomplexus, illetve megszűnik a fiúk erotikus kötődése⁵¹ anyjukhoz és gyűlölködő beállítottságuk apjukkal szemben, hogy az előbbi [folyamatból] az identifikáció mint [példa.]kép[teremtés] („Imagines”) révén felépüljön a felettes én instanciája⁵². Ez a Felettes-Én kíséri majd őket a további úton, és az eddig ható tudattalan elfojtásokhoz a beszédben is tudatos és kiadósabb elfojtásokat fog társítani, elsősorban az incesztus tilalmát.

Az erekcióban megnyilvánuló, érett genitális élvezet tehát elfojtódik, és különféle eltolódások segítségével fog pótléket keresni. Ilyen pótléket jelentenek a különböző izomjátékok, az izomgörcs-erőfeszítések játéka stb. A nyelv masszív izomkötegein lehet megtapasztalni ennek az élvezetnek az eltolódását egy, a szájban lévő és meg nem figyelhető lokalításra. .... már a nyelv anatómiai helyzete, aztán a *Corpora cavernosana*nak megfelelő, merevségre alkalmas harántcsíkolt izomberendezése alkalmat ad arra, hogy az erekcióhoz hasonló helyzetbe hozzuk. A nyelv felágaskodik, merev lesz, és képes tónusos és klónusos görcsöt létrehozni. A pregnáns („prognanten”) L kimondásakor a nyelv mereven áll, és a kemény szápadlásnak támaszkodik tónusos görcsben, a pregnánsan pergő R kimondásakor pedig az így ágaskodó nyelv klónusos görcsbe kerül.

Ez bizonyára az első helyet fogja elfoglalni a sok illetlenség közül., de ennek a be-nyomásnak semmit sem lehet ellene vetni. (Megérzett adottsággal) állunk szemben, és csak arra hivatkozunk, hogy a lingvisztika keményen beleütközik a természettudományokba, amelyekben a világos látást rögtön megzavarja, ha a jelenségeket esztétikai vagy morális kritériumoknak vetjük alá. A kérdés csupán az, hogy illetlensége ellenére jogosult-e a feltételezés, vagy sem. Mi meg vagyunk győződve arról, hogy a természet gyakran másképp cselekszik és viselkedik az emberben, mint...

⁵¹ [A kéziratban „Bindung”, azaz formáció, felépitmény szerepel, de ez nem illik a kontextusba, ezért valószínű, hogy a „Bildung”, kötődés elírásáról lehet szó. Vö.: Laplanche-Potalis: 297-300. (a ford.)]

⁵² [Vö.: Laplanche-Pontalis. 227. (a szerk.)]

Ha képesek vagyunk tárgyilagosan közelíteni a kérdéshez, akkor sokfelől kapunk majd megerősítést arra nézve, hogy a nyelv tökéletesen képes megfelelni ennek a gesztikus szerepnek. Sok adatot találunk rá a mitológiában is, ahol a falloszt gyakran szimbolizálják a nyelvvel. Heyse azt mondja: a nyelv fontossága [abban áll, hogy] a beszéd mutatóujja. Ezzel a beszéd gesztikus fontosságát is hangsúlyozza. A mutatóujj azonban szimbolikusan a falloszt is jelenti, s ez a jelentése teljesen általános a jelbeszédben.

Itt ismét ki kell emelnünk, amit a dentális-uretrális hangoknál mondtunk, hogy a száj abból az összajból fejlődött ki, amely éppúgy szolgálta a táplálékfelvételt, mint a szaporodást. Ma is [így van] ez a véglényeknél, amelyeken egyetlen szerv szolgálja az öné és a fajfenntartást. A magasabbrendű szervezetekben ez a két funkció elkülönült, a szájnak azonban vannak olyan ismertetőjegyei, amelyek a száj, tehát az önfenntartás izmainak a fajfenntartás, a sexualitás izmaival való rokonságára utalnak. A száj biszexuális jellegéről beszélünk, amelyben a szájüreg a női mivoltot, a nyelv a férfi mivoltot jeleníti meg.

Minderről meggyőző benyomást az adhat, ha együttesében nézzük fejtegetéseinket és a bizonyító szavakat. Rátérünk arra, hogy bemutassuk a három pregenitális, illetve a genitális...-t.

T Á B L Á Z A T O K

I. táblázat

Labiális-orális beszédhangok

Az M, P, B, F, V hangcsoport

Először a labiális-orális jellegű szavak következnek, vagy röviden szólva azok, amelyekben megtalálható az M, vagy magukon viselik az M, a B, a P, az F vagy a V anyajegyét. A szavak helyes értékeléséhez előre kellene bocsátani egyet s mást a szóképzés és a hangváltozások természetéről, és felfogásunkat így etimológiai aspektussal is el kellene látni. Mindez azonban megtörné a szisztematikus eljárást, és új nézetek kuszaságát eredményezné. Arra szeretném csak kérni az olvasót, hogy várjon az itt következő szavak etimológiai értékelésével addig, míg sort keríthetünk a szóképzésről, az etimológiáról, valamint a hang- és jelentésváltozásokról alkotott felfogásom magyarázatára.

Az itt következő szavak a következő tárgyköröket ölelik fel:

- A) anya
- B) anyaszimbólumok
- C) mell, dajka
- D) száj, szó, beszéd
- E) táplálék

- F) én, birtokos névmás
 G) eredet, ok, első, kezdet
 H) kéz, végtagok

A) anya

MA-MA: szinte minden nyelven. Csak a következőket emeljük ki:

MA	fríg	MAMME	herero
MA-MA	melanéz, néger, kitszu (Peru)	MADER	spanyol
ME	siam	MATKA	orosz
MATER	latin	MONA	litván
MÉTÉR	görög	MUTAR	horvát
MAME	kelta	AM	albán
AMA	sumér, pápua	AME	sumér, baszk
AMMA	ófelnémet	EME	finn, mandzsu
MA	mitológia: Magna Mater	MAYA	anyácska, tápláló anya

B) anyaszimbólumok

MÉH	anyaméh, magyar	MATRIX	anyaméh, latin
MEM	tenger, héber m ⁵³	MEER	óceán, mély víz, tang
MUANA	tenger, új-zélandi (kawi)	MOANA	tenger, új-zélandi
AMA	föld, finn	MUNIRE ⁵⁴	falat emel, ellát
MINE	barlang, francia	MENING	barlang, pápua
MINA	barlang, lett	MA	barlang, szamojéd
MALA	barlang, finn	MAPALA	barlang, török
AM	barlang, ókínai	MAPALE	kunyhó, ...

C) anyamell, dajka

MAMMA	latin	BOSOM	angol
MAMELLA	latin	AMM	...
MELL	magyar	AMA	dajka, spanyol, portugál
BRUST	német		

---

⁵³ Ezt a betűt a héberben a száj hullámvonalát utánozva formálják meg. Tipikus anyaszimbólum.

⁵⁴ Az álomban olykor előkerül a fal, amelyre az ember felmászik. A „fal”-szimbólum megfejtése az „emberi test”, főként az anyáé, amelyre a gyerek felmászik. A „fal” a védő és tápláló anya is, s a munire azt is jelenti, táplálni, ellátni.

D) száj, szó, beszéd, bejárat

MUND	száj, német	MUT	szó, cseremisiz
MAUL	pofa, német	MOT	szó, francia
MUZZLE	pofa, angol	MANAM	mond, cseremisiz
AMA	száj, mongol	MONDA	monda, magyar
BUCCA	száj, latin	MESE	mese, magyar
BOUCHS	száj, francia	MAERCHEN	mese, német
BOCCA	száj, olasz, spanyol	MAL	beszéd, izlandi
PEH	száj, szó, héber	MILLAH	beszéd, héber
MUG	száj, angol	OM	anyanyelv, héber
MUMMER	száj, angol	BABINE	ajak, állati ajak, francia
MUNS	alsó ajak, angol	MO..	alsó ajak, angol
BEC	csőr, francia	BLAD	nagy pofa, angol, szleng
PERA	állati ajak, latin	MUKHAM	száj, bejárat, arc, szanszkrit
PARLER	beszél, francia	BABILLE	csevegés, francia

E) táplálék

MA	szopik, szoptat, kínai	MAR	mar, harap, magyar
MAMA	rág, szamojéd	BIBO	iszik, latin
MANDO	rág, latin	PIVO	iszik, szláv
MANGER	eszik, francia	PIOMAI	iszik, görög
MACHER	eszik, francia	MAXILLA	állkapocs, latin
MINH	ítat, óegyiptomi	MANDIBULA	állkapocs, latin
MILCH	tej, német	MOAN	jajgat, angol
MELKEN	fej, német	PAAH	ordít, görög, héber
MASH	kása, angol	BOLO	kiabál, görög
MORDRE	harap, francia	MEWL	sír-rí, nyafog, angol
M...	játszik, görög	MIMO	arc, görög

F) én, birtokos névmás

MOI, MIO, MA, MON	francia, olasz, latin		
MEMET, EGOMEMET	görög		
MICH, MEIN	német	MY	angol
MEUS	latin	MI	magyar
MAJ, MOJE, MOJA	orosz, szláv		

BEN	török (enyém)		
MARA ⁵⁵	kawi (én)	MEI	polinéz (én)
MARI	melanéz (én)	MEI ⁵⁶	többi sziget (én)

Jellemző, hogy az énnel és az én birtokos viszonyával foglalkozó filozófiai gondolkodás állandóan az M mássalhangzóval dolgozik. Hönigswald⁵⁷ Cassierert⁵⁸ idézi: „Az a kapcsolat, amelyet a birtokos névmás itt megteremt, nem konstruál engem kevésbé, mint az én testemet.” „Az „ő” eseményértéke meghatározza az én jelenlétemet. Ily módon ez a birtokviszony is egyszerűen egyedülálló, hiszen nem „tárgyi birtokot” jelez a szó szublimált értelmében, tehát nem is azt a „meros”-t („rész”, görög) köztem és az idegen tárgy között, amelynek révén a dolog betagozódni látszik a „személyes lét” („persönlichen Dasein”) szférájába. Elsődlegesen és eredetileg inkább engem jelöl ..., „én magamnak”, így „én magamat”, így főleg a birtokviszony segítségével kerülök kapcsolatba az én testemmel.”

G) eredet, ok, első, kezdet

Humboldt úgy találta, hogy az általa vizsgált népek nyelvében a száj nevei az eredethez, a fejhez, a kezdethez, az okhoz stb. hasonlóan az M hanggal szólalnak meg. Az itt következő szavak világos képet festenek az M vezető szerepéről mindenfajta kezdetben, elsőben, ami ezeknek a szóalkotásoknak az egocentrikus beállítottságáról árulkodik.

MULA	főként, kiválóan, közel, saját – szanszkrit
MULAM	gyökér, eredet, kezdet – szanszkrit
MULA	eredet, kezdet, ok, az első – melanéz
MULA	kezdet, ok – jávai
MULA-MULA	az első – jávai
MALA	elkezd – ...
MONA	az első – ...
PASIMULA	elkezd – ...
MUA	az elülső – ...
MUA-MUA	az elől menő – ...
MUA	előbb, az első – új-zélandi

---

⁵⁵ Humboldt: A kawi nyelv.

⁵⁶ Az irányt kifejező MEI partikula mind a négy nyelvben az első személyű személyes névmást [jelenti], mind egyes, mind többes számban.

⁵⁷ Philosophie und Sprache

⁵⁸ Philosophie der symbolischen Formen. Die Sprache, 1923

MUA	az elülső – ... hawai
MUKHA	az első, kezdeti, főként – szanszkrit
MUKHA	az arc, elülső rész – melanéz
MUKA	az arc, elülső rész, a sereg arcvonala – kawi

H) kéz, végtagok

A száj fogószerv is. A felsőtestnek az emberreválás során bekövetkezett felegyenesedése részjelensége volt az általános felfelé törekvésnek. A fokozatosan kifejlődő én átvette a kifejezőmozgások ösztönnyelvtől a kommunikáció folytatását, és elvezette azt a hanggal végzett én-beszédhez. A test felegyenesedésével a végtagok utaló, értelmező mozgásai is „magasabb” szintre emelkedtek. A magas és alacsony minőségnek kezdettől fogva vezető szerepe van. E fakultások legtriviálisabb, „lokális” jelentésétől a „legmagasztosabb” szellemi és lelki jelentésig jogosult ez a kritérium. A végtagok utaló, értelmező mozgásai felfelé törekszenek, és eltolódnak azokra a társmozgásokra, amelyek előbb az arcon, később a szájban és a nyelven mennek végbe. Az utolsó mozgások így átvándoroltak a végtagokról a szájapparátusra, és a kezek ennek mértékében veszítettek jelentőségükből. Az is ismeretes, hogy e fejlődés során a felső végtagok központja alatt a száj és a nyelv új központja, vagyis egy beszédközpont fejlődött ki az agykéregben, ennél fogva a központi beszédapparátust is a felső végtagok magasabb központjai folytatásaként számolhatunk velük. Fel fogjuk ismerni azt a jelentős szerepet is, amelyet a beszéd én-alkotó fázisában a nyelv mint gesztikuláló elem játszik.

Pszichológiai szemszögből is megnézhetjük a száj és a kéz összefüggését.

Ha a már MAMÁ-nak nevezett anya leválik az ajakról, és az anya-gyermek egység egyre inkább e kettősségnek adja át helyét, erősebb megszállottságúvá válik az ajakkal való tapintás (érzése). A tapintó ajak távolabbi tárgyakra irányul; ez többek között a nárcizmustól a tárgyszeretethez vezető út is. A gyermek mindent a szájába vesz. A tapintás, az érintés a „te”-re vonatkozik. A P ajakhang az M hang vonalán keletkezett, és magában hordja az én, a száj és a tárgy jelentését is. Az ajkak szolgálnak a testi én és a tárgy kezdeti megérintésére, kipróbálására.

A gyerek a kezét a szájába veszi, és ez a kéz és a száj funkcionális összetartozására utal: a kéz a nélkülözött anyamell, valamint az anyától és a külvilágtól való elválaszthatatlanságának pótléka lesz az áttétel során. Mindezek olyan dolgok (az anyamell és az elválaszthatatlanság érzése), amiket a száj tapasztal meg.

Így magas szimbolikus értéket kap az indusoknak az az érdekes gesztusa, amelyről Wundt tesz említést, ti. hogy az anya a gyerek szájába dugja bal kezének mutatóujját. A szegény emberek közismert jellemzőjét is említhetjük itt, annak fejlődéstörténeti vonatkozásában: „a kézből a szájba” (máról holnapra) élnék.

Néhány, erre a kategóriára jellemző szó:

MANUS	kéz, latin
MAROK	marok, magyar
MANCS	mancs, magyar
MAIN	kéz, francia
MANO	...
MAO	...
MANENI	...
MUNE	ujj, osztják
IME	kéz, ausztrál
PES	...
PALMA	...
FUSS	láb, német

A labiális-orális hangokkal kapcsolatban még meg kell jegyezni, hogy közülük egyesek, főként azonban a légcső elülső végén képzett F és V mássalhangzó áll a legközelebb a leheletszerű magánhangzókhoz. A kilehelés legkülső kapuja nemcsak a testi-én határát jelzi, hanem a sajátos tárgy határát is, és ez a tárgy nem csupán az anyamell, hanem a kilehelt levegő is. A folyékony jellegű tárgyi világ, a tej itt átmenetet képez a leheletszerűhöz, a levegőszerűhöz. Később rá fogunk mutatni e körülmény fontos következményeire. Kitűnik majd a tárgyi világ megismerésének érdekes menete, a tárgyi világ különböző megismerendő elemeinek fölbecsülése.

Végül említsük még meg, hogy az M mássalhangzó az én kísérlete arra, hogy újból bezáruljon (verschlissen). Testének egy bizonyos pontján, mégpedig az összeszorított ajkakon az én érzi önmagát, és az bezárultságában magabiztosnak érzi önmagát. A zárkózott bázeli polgár úgy fejezi ki elutasítását, hogy összeszorítja ajkait, és úgy kezdi mondani: „MMMan macht das nicht”, „az ember nem csinál ilyesmit”. A két ajak az én korlátozása és a külvilágtól való elhatárolódása. Az én nárcisztikus megszállása itt arra a pontra jut, ahol kapcsolódhat ugyan hozzá a tárgymelegszállás, de nem **kell** kapcsolódnia. Talán a zárt ajkakkal adott csók is ilyen nárcisztikus és tárgylibidinózus kapcsolat.

A beszédapparátus labiális pólusán keletkezett M mássalhangzó libidinózus megszállottságú. Látjuk majd, hogy az apparátus gutturális vége, a hátsó, alsó pólus análszadisztikus megszállottságú.

A szóban forgó M beszédhangról csodálatra méltó módon Hamann fogalmazta meg a legfontosabbat egy olyan korban, amikor pszichológiai ismereteink még oly alapvetően idegenek („wesensfremd”) voltak: „Az M az első olyan mássalhangzó, amely megfelel az énnak.”

Kiegészítés. – Oehl frissen megjelent műve szerint⁵⁹ – amelyre Fónagy úr hívta fel a figyelmemet – a PAPA és a MAMA (az egész világon) általános érvényű jelentéssel bír:

---

⁵⁹ Elementare Wortschöpfung [Elemi szóalkotás], Anthropos

1) apa, nagypapa, nagybácsi, 2) férj, férfi, ember, úr, aggastyán, illetve 3) anya, nagymama, nagynéni, bába, 4) feleség, nő, női, hölgy, vénasszony, továbbá 5) mellek, has, tej, szopás, csecsemő, 6) gyermek, fiú, valakinek a fia, lány, valakinek a lánya, nővér, 7) enni, étel, kenyér és 8) inni, víz, tenger.

II. táblázat

Gutturális-anális beszédhangok anyajegyével ellátott szavak

A K, G, CH, H, J, NG hangcsoport

A labiális-orális csoport általában libidinózus, a gutturális-anális csoport általában agresszív-destruktív tartalmú szavakat tartalmaz.

A szó táblázatot csoportosíthatnánk az alany (én-határ) vagy a tárgy (tárgy-határ) szerint a megfelelő zónákon. Ekkor az orális-labiális szavaknál előbb az én-kör tárgyai (száj, szó, én stb.) kerülnének a megfelelő csoportba, aztán a tárgykör tárgyai (mell, anya, táplálék stb.). Ám ezt nem lehetett tisztán végigvinni. Itt, az analízis csoportban meg lehet tartani ezt a rendszert, és az uretrális csoportban is. Itt ugyanis két testhatárral van dolgunk, és ennek megfelelően két helyen jól elkülöníthető én- és tárgykörök léteznek.

Az egyik testhatár az a hely, ahol a székletürítés végbemegy. Ezen analízis zóna körül testre vonatkozó szavak helyezkednek el, jellegzetesen analízis hangokkal és tárgyakkal. Aztán létezik egy másik testzóna, ahová az analízis megszállás eltolódott, ez pedig a szájjapparátusban a hátsó, laringális rész. Itt éppúgy található egy testhatár én-szavakkal („mit wöerten Ich”) és tárgyvonatkozásokkal.

Így aztán közvetlenül analízis, illetve eltolódott analízis, vagyis laringális jellegű szavakkal van itt dolgunk.

A) Analízis Testi-Én-határ:

	CULUS	végbél, latin
	K...	végbél, japán
	SEGG	hátsórész, magyar
	QUEUE	hátsórész, francia
Anális tárgykör	KAKA	általános, csimpánznyelven is ⁶⁰
	KOT	ürülék, német
	KORNO	észak-ausztráliai
	KOPROS	görög

---

⁶⁰ A csimpánzok „ürülék, kakálni” jelentésű KAKA, NGAK, MNGAK hangcsoportját nem magyarázza teljesen, hogy a csimpánzok az emberektől tanulták ezeket. Egy szó átvételének lehetőségéhez a átvevőben mélyebben meglévő feltételnek kell meglennie. Az átvételnek egyáltalán, és itt is, mint az embernél feltétele a biológiai szükséglet... a nyögés, nyöszörgés.... a nyomás.

a) ürülék	KUOSO	japán
	GANÉJ	magyar (állati trágya)
	CHARA	héber
	GANING	(Old River)
	GUERRE	háború, francia
	KRIEG	háború, német
	HÁBORÚ	háború, magyar
	QUAL	kín, német
a félelmetes, veszélyes, ellenséges; a halál	KÍN	kín, magyar
	HALÁL	halál, magyar
	KOLMAS	halál, cseremis
	GALTEN	...
	GIBET	...
	KILL	gyilkol, angol
	KICK	ütés, angol
	KNOCK	ütés, lökés, angol
	KALI	öl, baszk
	KETCH	hóhér, vulgáris angol
	HÓHÉR	hóhér, magyar
	KOPORSÓ	koporsó, magyar
	KULATKA	koporsó, cseremis
	GOUT	ütés, angol
	GUTA	szélütés, magyar
a mitológiában	CHARON, HADES, CHAOS, KERBEROS, ...	
	OTTOS, ... , ... , ... , ...	
	..., AGAION, MTELEN, YGGR, GRYPS, ...	
	KIR...CHERUE, GAR....NM (ófelnémet), GREDEL	
	KYKLOPS, KOKYTOS (üvöltések folyója), HARYEN	
c) a titokzatos, sötét, mély, az alvilág, lefelé, visszafelé, a „gonosz” ⁶¹	GRAAK (lányok), SKYLLA, CHARYBDIS, KRYPTOS	
	GEHEI.... KALYPTO (elrejtteni), KALA (szanszkrit)	
	KURO (fekete, japán), HULDA	
	KLOAKE, JOSS, GUTTER (e. Goses) K / T (rossz)	
	CHAMOR (rossz, héber), GONOSZ (gonosz, magyar)	
	KYPHOS (... , görög), HÁT (hát, magyar),	
	GROOKED (angol), GHAB (hát), GIBBUS (latin),	
	GIBBEN (púp, héber)	
	HART (kemény, német), KEMÉNY (kemény, magyar)	
	KAKAN, BEBURAH (erősség, kő, szláv)	

⁶¹ Jellemző a K hanggal kapcsolatos általános „rossz” érzésre, hogy Biologische Einführung című művében (273. o.) Manakow az üldözési mániára külön nevet alkotott, mégpedig a KAOM-ot, és zárójelben hozzátette: (rosszullét vagy veszély).

KŐ (kő, magyar)
KABA (kövér, nyers, török), CALUS (kemény, bőr, héber)
KALIN (kövér, nyers, török),
KUM (adósok börtöne, ebből KUTER), K.... (félni, török),
GOLG (árnyék, török)
KÖTÜ (rossz, török), KOLONOS (görög)
K.....

B) Laringális (eltolt) Testi-Én-határ:

KEHLE, GURKEL, GORSE, GUGE (torok, gége, angol)
KOTO (torok, gége, japán), KVERK (torok, gége, ...)
GARGARE (torok, gége, héber), K.... (... , angol)
GUTTUR (légcsővek, latin), GOITRE (torok, gége)
GOISE
GOLYVA (golyva, magyar)
GUSA

b) laringális tárgykör

GLOTTIS (hangrés, latin)
GUELARD (pofa, garat, francia)
CRIER (kiált, francia) – KIÁLTANI (magyar)
GARGAR (ordít, görög)
HUSTEN (köhög, német) – KÖHÖGNI (magyar)
KICHERN (kacag, német) – KACAGNI (magyar)
SCHLUCHZEN (zokog, német) – ZOKOGNI (magyar)
GEMOL (sóhajtozik, turbékol,...)
KOL (hang, héber) – HANG (magyar)
KARA (kiált, hív, héber)
CALL (kiált, hív, angol)
KECK, GAL, KECKLE (hány ...)
ANGUSTIA (félelem, szorongás, latin)
AKI, IKIGGISO (félelem, szorongás, japán)

III. táblázat

Dentális-uretrális (szublingvális) beszédhangok anyajegyét viselő szavak

Az R, L, SZ, T, TH, C, D, DH, CS hangcsoport

Uretrális tárgykör⁶² SIALON, SALIVE, SPIT, SPUCKE (nyál, német)
SPEICHEL (nyál, német), SPUERE, VÍZ (magyar)

---

⁶² Az uretrális tárgykör később keletkezik, és ezzel magasabb én-szférákba is vezet, ahol az elfoj-

Szublingvális	PISSEN (pisil, német), SCHIFFEN (hajózik, német) CHEVILLER (pisil, francia), SCHOBEN, SURU (pisil, japán), SEN (héber), SU (víz, török) MIZU (víz, japán), HYDOR (víz, görög) VODA (víz, orosz), SARAD, SOMA (ital) SUI (víz, kínai), STROM (vízáram, német) SARAD (esős évszak, kawi) SARA (víz) KUZAH (arab esőisten, a KUZAH = vizek igéből)
---------------	---

Az uretrális hangok tárgyalásakor nem tekinthetünk el ...érintésétől (einem Toma zu streifen) amivel szisztematikusan csak sokkal később foglalkozhatunk. Ez pedig a konzisztencia kérdése. A megismerendő tárgynak ugyanis többek között van egy olyan minősége, amely döntő, és a felébredő én számára a tárgyi világ vonatkozásában irányadó lesz. A halmaz minőségéről, a test konzisztenciájáról van szó. Az analízis tárgyáról megtudtuk, hogy kemények. Most a folyékony uretrális tárgyak állnak előttünk. A gondolkodó énbem megformálódik egy olyan kritérium, amely a tárgyakat e szerint az egyszerű megkülönböztetés szerint osztja fel; látni fogjuk, hogy a tárgyak e primer osztályozása adja majd az alapot a „naiv” értékeléshez.

Most azonban alapvetően („fundamentalen”) az analízis-kemény és az uretrális-folyékony tárgyak állnak előttünk; az orális tárgy, mint fent láttuk, a táplálék volt. Kiderül azonban, hogy az oralításban egy másik tárgyat is érzékelünk, ámbar csak az éneklődés későbbi szakaszában, ez pedig a kilélegzett levegő. A tárgyak harmadik fajtája [tehát] értékelés szerint a materialistól legmesszebb s a legmagasabban álló, éteri („aerische”) jellegű. A tárgyak halmazállapot szerinti osztályozásában így a dentális-uretrálisak folyékonyasága középen áll a szilárdak és a gázszerűek között. Folyékony átmenet van, amely az uretrális hangoktól „regresszív” módon az analízishez, illetve „progresszív” módon a levegőszerű orálisakhoz vezet. Látni fogjuk, hogy a konzisztenciát illetően mind a keletiek, mind a görögök jól ismernek még egyet: a szilárd föld, a folyékony víz és a levegő mellett negyedik elemként megkülönböztetik a tüzet is.

Az uretrális, folyékony beszédhangokban van bizonyos egybeesés az orálisakkal, és amint látni fogjuk, azokkal is, amelyek a tüzet szimbolizálják. Ezek a genitális hangok. Ezeknek éppúgy tárgya a víz és a szellem, mint a szexuális szerelem („diebe”) ⁶³.

A tűz-víz viszony ősrégi és sokrétű. A perzsa tanítás beszél egyfajta fény-vízről (ARDIUSUR); az indiai mitológia szerint a fény hímnemű elv, a víz nőnemű, és egyesülve, egyetlen alakként, tűzistenként a tüzet-vizet ábrázolják (SCHI..).

(62. folyt.) tás és a másodlagos feldolgozás sikeresebben hatott, mint a korábbi labiális és analízis fázisban. Ennélfogva csak gyéresebb és kevésbé bizonyítható anyag áll rendelkezésre.

⁶³ [A kéziratban „diebe” szerepel, kétszer is, ezért nem valószínű, hogy elütés. Viszont a „diebe” német szó tolvajt jelent, amely nem illik az adott szövegtörzsetbe (a szerk.)]

IV. táblázat

A hangképzés szerelmi („Dieb”)/genitális fázisa
Az R, L hangcsoport

Az R mássalhangzó anyajegyként olyan szavakban található meg, amelyek a nemi aktust, a hímtagot, az erekciót jelölik, továbbá a munkát, különösen a szántást, igeként pedig a cselekvés megjelölésére szolgálnak.

Később, a szóképzés fejezetében megfigyelhetjük majd, hogy a szó maga a pregenitális hangok szintézise a genitális hang vezetésével. Itt megismétlődik az énefejlődés és a szexuális fejlődés folyamata. A nyelvet a szexualitás szublimálásának lehet tekinteni.

Az R – a legutolsóként kifejlődött és legtökéletesebb hangként – az erekciót, a férfiúi hatalmat, a falloszt reprezentálja.

RÉ	karvalyfejű egyiptomi napisten, az isteneket szüli oly módon, hogy kiteszítja őket szájából
RA	Egyiptom legrégebbi istene
RAMSES-RA MASSU	uralkodó
RAAH	uralkodó, héber
ROEH	„a népek pásztora”
ROSCH	
ARCHOS	vezér, görög
LI, LITUUS	az augurok görbe botja, hímtag
LIRUS	hímtag
GLIED	hímtag, német, GILLID ófeltnemet

Jellemző a magyar „a harang nyelve” kifejezés a vulgáris paraszti nyelvben, amely a péniszt nyelvnek nevezi.

Az R a férfiasság, az M a nőiesség jele:

mongolul	cseremisül	lappul
ERE férfi	ERGHE fiú	IRKE férfi
EME nő		

Az R hatalmi jellege abban is megnyilvánul, hogy az igék, amelyek kifejezetten cselekvést, mozgást stb. jelentenek, jellegzetes hangként az R mássalhangzót hordják magukban. Ezt főként a korai foglalkozások, például a földművelés szavaiban lehet észlelni. Ez azzal is összefüggésben áll, hogy a földművelés tekinthető a szexuális aktus szublimált formájának, vagy szimbolikus megformálásának. Sokan tárgyalták már a szexuális élvezet szimbolikus megjelenését az egyes fogalmakban: szántani, magot elvetni, gyümölcs stb.

Az R a falloszt ábrázolja. Ez az értelme annak a kifejezőmozgásnak, amelyben az R hang kimondásához a nyelv felágaskodik és vibrál.

Főntebb nyomon követtük az R fallikus jellegét azokban a szavakban, amelyek a legfőbb hatalmat, a királyét mondják ki, akit tehát REX-nek is hívnak. A kezében lévő jogar a felágaskodó péniszt is jelenti mint hatalmi szimbólumot, akárcsak a varázslók varázspálcája.

A munka is, amely a szexuális aktust szimbolizálja a szántás aktusával, szintén a jellemző R mássalhangzót tartalmazó szavakban jelenik meg:

szánt		dolgozik	
AR	indogermán gyök	ARBEIT	ófelnémet
ART, ERIAN		ARBEDO	
ERU		WORK	angol
ARJAN	gót	OUVRAGE	francia
AROO	görög	TRAVAILLER	francia
ARTI	litván	IRJA	
ORATI	ószláv	RABA	
		ROBOT	orosz
		ABBAN (??)	
		ERVA	

Gyanús, hogy a franciában a főnévi igenevek végén az ER, R az igékre, tehát akciókra jellemző szexuális mozzanatot jelöli. Az ófranciában a 17. századig (keményen) kimondott R-t elgyengítették, raccsolva ejtették ki. A puhaság időszaka, a *précieuse ridicule*⁶⁴ korszaka volt ez. Végül az R hang mint néma r teljesen eltűnt a főnévi igenévből. Milyen mértékben jár ez együtt a férfiúi genitalitás gyengülésével ...

Alkibiadész-életrajzában erről az elpuhulásról beszél Plutarkhosz, és úgy véli, hogy Alkibiadész a beszédben – mint mondták – legszívesebben ... „Levágásnak” hívták az a módit, hogy R helyett félig L-t ejtenek. Alkibiadészről ismeretes a szépsége, ... iránti szeretete és pocskolása, és hogy Szókratész megajándékozta barátságával, és nagy hatással volt rá. Említettük már, hogy *Digestájában* Appius Claudius törvényt hozott az R kimondására.

Végül szolgálatunkra van egy figyelemre méltó szójelenség, amely megerősíti az R mássalhangzó fallikus jellegét:

A pszichoanalízisből tudjuk, hogy a hármas szám mint szent szám a férfi nemi szervek szimbóluma is. Ezt a hármas tagozódás alapozza meg. A nép körében közszájon forgó otromba vicek ennek a körülménynek köszönhetik megszületésüket. Annak is ebben van az oka, hogy a hármas szám első rangú szent számnak számít.

---

⁶⁴ [Hollós minden bizonnyal a francia irodalmi és társaséletnek arra a korszakára utal, melyet Molière: *Kényeskedők (Précieuse ridicule)* című 1659-es, egyfelvonásos vígjátékában figuráz ki. A *précieusité* jelentése „kényeskedés”, „finomkodás”. (a szerk.)]

Nos, jellemző, hogy a HÁROM számnév, ez a fallikus szimbólum, igen sok nyelvben tartalmazza „anyajegyként” az R mássalhangzót:

dRei	német
tRois	francia
thRee	angol
tRes	latin
tRio	olasz
tReis	gót
tRys	litván
eRekh	örmény
thRayo	...
tReis	görög
thRija	ősgermán
tRi	szláv
háRom	magyar

Humboldt az új...(Neu-Hinee) különböző nyelvei között a „háromra” a következő szavakat találta: teLu, toLa, teLou, talLo, toRu, koLu. Megismételjük, az L az R-rel azonos jelentésű lingvális hang, és hogy kiejtésekor a nyelv erekcióban található, anélkül azonban, hogy pergő mozgást végezne.

A japánoknak nincs R hangjuk, helyette egy SZ létezik, amely azonban a R-hez közel állóan hangzik. A hármas szám így hangzik: .....

A lehető legnyomatékosabb bizonyítékot San szolgáltatja azzal, hogy rámutat, hogyan fejezi ki az arab nyelv a hármas számot: A hármas szám jele az arabban abból a hieroglifából származik, amelyben a horizontális fallosznak van ilyen jelentése. Ez példa e szám szimbolikus jelentésére is, minthogy a rajzban két tertikumot és egy membrumot használnak, tehát összesen három részt. Említsük meg azt is, hogy az R mássalhangzó jele az arab... („ourischer,”) írásban a következő:

Mind a latin, mind a gót írásban egyazon betű jelöli az R-t, s e betűk egy része közös ebben a számrajzolásban:

Kissé furcsán és kényszeredetten hangzik, mégis figyelemre méltó...

Gromon András fordítása